

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipalvelutyö

2011

Tintti Heino

VAIHTOEHTONA PÄIHTEETÖN TULEVAISUUS

- vankien ja henkilökunnan
näkökulmia Turun vankilan
päihdetyöstä



TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tintti Heino

VAIHTOEHTONA PÄIHTEETÖN TULEVAISUUS

- Vankien ja henkilökunnan näkökulmia Turun vankilan päihdetyöstä

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää millaisena Turun vankilassa vankeustuomiotaan suorittavat vangit kokevat vankilassa järjestetyn päihdekuntoutuksen. Vangeille esitettiin kysymyksiä sekä yksilöpäihdetyöstä että Kalterit taakse ryhmäkuntoutuksesta. Haastattelujen keskeisimpiä teemoja olivat vankien kokemukset Turun vankilassa tehtävästä päihdetyöstä, vankien näkemykset molempien päihdekuntoutusmuotojen hyvistä ja huonoista puolista, vankien ajattelu – ja toimintamallien mahdollinen muuttuminen kognitiivis-behavioraalisen ajattelun tavoitteiden mukaisesti sekä vankien mielipiteet omasta kuntoutumisestaan vankeustuomionsa aikana. Haastateltavia vankeja oli kuusi. Lisäksi haastateltiin lyhyesti kahta Turun vankilan päihdetyön ohjaajaa. Kysymysten teemat olivat pitkälti samoja, mutta asioita tarkasteltiin päihdetyön ohjaajien näkökulmasta.

Kaikki vankien haastattelut tehtiin Turun vankilassa ajalla 14.5.–28.5.2010. Päihdetyön ohjaajien haastatteluista toinen tehtiin Turun vankilassa ja toinen Käyrän avovankilassa, joka on osa Turun vankilaa. Päihdetyön ohjaajien haastattelut tehtiin ajalla 10.9.- 15.10.2010.

Tutkimuksessa tehdyistä haastatteluista ilmeni, että kaikki vangit olivat tavalla tai toisella tyytyväisiä vankilassa saamaansa päihdekuntoutukseen. Vankien mukaan molemmilla päihdekuntoutuksen muodoilla on hyvät ja huonot puolensa, mutta yksilöpäihdetyön tärkeys korostui silloin, kun kyseeseen tulivat hyvin henkilökohtaiset ja arat asiat. Näistä ei haluta puhua Kalterit taakse – kurssilla. Lisäksi kaikki vangit toivat esille resurssipulan, joka koski etenkin yksilöpäihdetyön riittämättömiä tapaamiskertoja päihdetyön ohjaajan kanssa. Myös päihdetyön erityisohjaajien mukaan molemmilla päihdekuntoutuksen muodoilla on hyvät ja huonot puolensa. Lisäksi he myönsivät, että resurssipula kuormittaa heitä.

ASIASANAT:

Arkielämä, kuntoutuminen, motivaatio, päihdetyö, päihteet, riippuvuus, siirtymävaihe, vankila, vertaistuki

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social services | Social services

12.5.2011 | 63

Instructor Markku Heino

Tintti Heino

SOBER FUTURE AS AN ALTERNATIVE

- Prisoners' and prison staff's positions of the intoxicant work in prison of Turku

The purpose of this study was to find out what do prisoners in prison of Turku think and feel about the intoxicant work made in this prison. The prisoners were asked questions about both personal intoxicant work and Kalterit taakse – course group rehabilitation. The essential themes of the interviews were the prisoners' experiences about intoxicant work made in prison of Turku, the prisoners' positions of both intoxicant work forms' good and bad sides, the ways how prisoners thinking- and acting models may possibly change by the influence of cognitive-behavioral way of learning and prisoners' positions of their own rehabilitation during their prison sentence. There were six prisoners who were interviewed. In addition there were two intoxicant work's special instructor who were also interviewed according to the same themes of the intoxicant work as the prisoners. The only difference was that in these interviews the main issue is to find out the staff's point of view about intoxicant work in prison and what do they think about prisoners' rehabilitation.

All of the prisoners' interviews were made in prison of Turku between 14th of May – 28th of May 2010. One of the special instructors' interviews was made in prison of Turku and the other one was made in prison of Käyrä which is a part of prison of Turku. These interviews were made between 10th of September – 15th of October 2010.

The results of this study arose that all of the prisoners who were interviewed were satisfied with the intoxicant work in prison of Turku one way or another. According to the prisoners both forms of intoxicant work have good and bad sides but the importance of personal intoxicant work was highlighted in question of very personal and sore things in their life. These are the issues that the prisoners don't want to discuss in Kalterit taakse – course. In addition all of the prisoners brought up the lack of resources which concerns especially the insufficiency of the personal intoxicant work like meetings with special instructor. The intoxicant work's special instructors also thought that both forms of intoxicant work have good and bad sides. They also admitted that the lack of resources strains them.

KEYWORDS:

Addiction, every-day life, intoxicant, intoxicant work, motivation, peer support, prison, rehabilitation, transition period.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	VANKILAN PÄIHDETYÖTÄ OHJAAVAT ARVOT	7
3	KOGNITIIVIS-BEHAVIORAALINEN LÄHESTYMISTAPA YKSILÖPÄIHDETYÖN JA PÄIHDEOHJELMATYÖN PERUSTANA	8
3.1	Taustoja kognitiivis-behavioraaliselle lähestymistavalle	9
3.2	Psykoterapiamuotoihin ja -menetelmiin perustuvan kuntoutuksen vaikuttavuus ja tuloksellisuus	10
4	YKSILÖPÄIHDETYÖ JA PÄIHDEOHJELMATYÖ VANKIEN PÄIHDEKUNTOUTUKSEN MENETELMINÄ	12
4.1	Yksilöpäihdetyö Turun vankilassa	12
4.1.1	Motivoiva haastattelu	14
4.1.2	Dialoginen asiakastyö	18
4.2	Miten syntyi Kalterit taakse hoito-ohjelma?	20
4.3	Kalterit taakse-ohjelmatyö Turun vankilassa	21
5	AIEMPIA KOKEMUKSIA ERI VANKILOIDEN PÄIHDETYÖSTÄ	32
5.1	Ensimmäiset Kalterit taakse ryhmät	32
5.2	Kokemuksia naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa	34
6	TUTKIMUSONGELMAT	39
7	TUTKIMUSMENETELMÄT	40
7.1	Teemahaastattelut ja niistä saatu aineisto	40
7.2	Aineiston analyysimenetelmät	42
7.3	Tutkimuksen luotettavuus	43
8	TULOKSET	44
8.1	Vankien näkemykset yksilöpäihdetyöstä	44
8.2	Vankien näkemykset Kalterit taakse – ohjelmatyöstä	47
8.3	Turun vankilan henkilökunnan näkemykset vankilan päihdetyöstä	52
9	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	55
	LÄHTEET	62

1 Johdanto

Päihteet ovat vakava ongelma nyky-yhteiskunnassa. Ne aiheuttavat ihmissuhdeongelmia, parisuhteiden- ja perheiden hajoamista, koulutuksen laiminlyöntiä sekä opintojen keskeyttämistä, työpaikkojen menetyksiä, taloudellisia ongelmia, syrjäytymistä, mielenterveysongelmia, rikollisuutta, vankilakierrettä ja näiden myötä koko elämän pirstaloitumista.

Yhteiskuntamme eri tahoilla on suuri haaste päihdeongelmiin puuttumisessa, niiden akuuttivaiheen hoitamisessa sekä päihdekuntoutuksessa. Varhaisen kuntoutuksen hoitavat perusterveydenhuolto ja työterveyshuolto. Sosiaalitoimen alaiset päihdehuollon laitokset palvelevat päihdeasiakkaita yleensä siinä vaiheessa, kun ongelma on jatkunut jonkin aikaa tai jo hyvin pitkään.

Päihdeongelmien ja rikosten välinen yhteys on merkittävä ja tämän seikan myötä myös poliisi, oikeuslaitos ja rikosseuraamusalan viranomaiset ovat tekemisissä päihdeongelmaisten kanssa usein.

Henkirikoksista lähes kaikki tehdään humalassa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan vuonna 2008 tehdyistä henkirikoksista 80 % tehtiin alkoholin vaikutuksen alaisena ja 20 % huumeiden tai sekakäytön vaikutuksen alaisena. Pahoinpitelyistä 70 % tehtiin alkoholin vaikutuksen alaisena. (Yle uutiset 28.10.2009.)

Lisäksi päihteiden vaikutuksen alaisena tehdään runsaasti muitakin rikoksia, kuten omaisuusrikoksia. Erityisesti huumausaineiden käyttöön liittyvät huumausaineiden välittämisen lisäksi lääkereseptien väärentäminen, apteekkimurrot sekä kaduilla tapahtuvat ryöstöt.

Edellä mainittujen seikkojen vuoksi on vielä huomioitava, että Turun kaupungin, samoin kuin monen muunkin kaupungin päihdestrategiat ovat kehittyneet siihen suuntaan, että mahdollisimman moni päihdehuollon asumispalveluyksikössä asuva päihdeongelmainen tulisi pystyä kuntouttamaan ja sen myötä

sijoittamaan päihdehuollon tukiasuntoon tai täysin itsenäiseen vuokra-asumiseen.

Edellä mainittujen seikkojen vuoksi vankilalla on erittäin suuri rooli päihdekuntoutuksessa. Vankilan tulisi vankeustuomioiden aikana pystyä tuottamaan sellaista päihdekuntoutusta, joka mahdollistaisi päihde- ja rikoskierteessä olleen vangin integroitumisen yhteiskuntaan vapausrangaistuksen päätyttyä. On siis tärkeää selvittää, millaisesta päihdekuntoutuksesta vangit kokevat hyötyvänsä eniten, onko kuntoutus vaikuttanut toivotulla tavalla ja miten he itse kokivat kuntoutuneensa vankeustuomion aikana. Lisäksi on hyvä selvittää vankilan päihdetyön erityisohjaajien näkemyksiä asiasta.

Tutkimus toteutetaan haastattelemalla vankeja ja vankilan päihdetyön erityisohjaajia Turun vankilassa. Haastattelut ovat puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Opinnäytetyön aihe tuli Turun vankilalta.

2 Vankilan päihdetyötä ohjaavat arvot

Vankeinhoitolaitos määrittelee päihdetyön keskeisimmiksi arvoiksi ihmisarvon kunnioittamisen, oikeudenmukaisuuden ja uskon siihen, että ihminen voi muuttua ja kasvaa. (Turun vankila 2008, moniste.)

Vangilla on oikeus siihen, että päihdetyöntekijä välittää aidosti hänen asioistaan ja toiveistaan, sekä kannustaa ja motivoi häntä asioiden ja muutoksen eteenpäin viemisessä. Päihdekuntoutukseen osallistumisen tulee olla vangille vapaaehtoista ja pohjautua hänen omaan toivomukseensa. Vangin elämänhallinnan tukemisessa tulee ottaa huomioon se, että kuntouttaminen on kokonaisvaltaista. Ei siis pureuduta pelkästään päihdeongelmaan, vaan tulee huomioida myös vangin terveys ja hyvinvointi. Lisäksi tulee huolehtia vangin turvallisuuden tunteen edistämisestä sekä ehkäistä hänen syrjäytymistään. Hänellä on oikeus saada asioista oikeaa tietoa ja hänen tulee kokea voivansa luottaa päihdetyöntekijään. Häntä tulee kohdella oikeudenmukaisesti, tasa-arvoisesti ja tasavertaisesti. Vuorovaikutus vangin ja päihdetyöntekijän välillä tulee olla aitoa kahden ihmisen välistä kohtaamista, jossa kuunnellaan toista, pohditaan asioita yhdessä ja tarjotaan erilaisia vaihtoehtoja. Vangin vastuuta omasta elämästään ei kuitenkaan tule sivuuttaa, vaan hänen tulee tehdä omat ratkaisunsa itsenäisesti. (Turun vankila 2008, moniste.)

Päihdetyö Turun vankilassa on tiimityötä, joka edellyttää kaikilta työntekijöiltä monenlaisia taitoja. On tärkeää huomioida, että jokainen tekee työtään oman persoonansa mukaisesti. Tämä korostuu etenkin silloin, kun työtä tehdään pareittain. Työparia tulee kuunnella ja hänen ammattitaitoaan tulee arvostaa ja siihen tulee luottaa, että hän tekee työtään ammattietiikan vaatimalla tavalla. Kaikki työntekijät ovat ihmisinä erilaisia ja sitä tulee kaikkien työntekijöiden suvaita. Tiedon kululla on suuri merkitys työyhteisössä ja sen vuoksi jokaisen tulee tehdä yhteistyötä ja muistaa oma velvollisuutensa tiedon välittämisessä. Lisäksi suhtautumisen toisiin vankilassa työskenteleviin tulee olla samanlainen kuin päihdetiimin jäseniin, jotta moniammatillinen työskentely olisi mahdollista ja työn tulos olisi rakentavaa. Työnohjauksen ohella päihdetyöntekijöiden tulee antaa toisilleen kollegiaalista tukea, jotta näkemykset työstä säilyvät

samankaltaisina ja työssä jaksaminen on mahdollista. (Turun vankila 2008, moniste.)

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi vankilan päihdetyössä tulee noudattaa yleisiä lakeja ja asetuksia sekä vankeuslakia ja vankeinhoitotyön arvoja. (Turun vankila 2008, moniste.)

3 Kognitiivis-behavioraalinen lähestymistapa

yksilöpäihdetyön ja päihdeohjelmatyön perustana

Kognitiivis-behavioraalisella lähestymistavalla tarkoitetaan tapaa, jolla pyritään vaikuttamaan ihmisen ajatteluun, havainnointiin, muistiin, päättelyyn ja tunteisiin sekä näiden kautta yksilön tapaan toimia. Tälle lähestymistavalle keskeistä on ihmiskäsitys, jonka mukaan ajattelu määrittää sitä, miten yksilö toimii. Tarkoituksena on vaikuttaa yksilön ajatteluun siten, että myös hänen tapansa toimia ja ratkaista ongelmia syntyvät uuden ajattelutavan myötä. (Suomela 2002, 222.)

Päihdeongelmaisten kognitiivisessa hoidossa korostetaan addiktiivisen käyttäytymisen ja kognitiivisten tekijöiden välistä yhteyttä. Päihdeidenkäyttöä koskevat henkilökohtaiset uskomukset ja siihen liittyvät odotukset ovat juuri näitä. Tutkimusten mukaan päihdeongelmaisen odotuksilla ja tapahtumien tulkinnoilla on merkittävä yhteys siihen, onko hänen mahdollista selviytyä päihdeongelmastaan. Jos päihdeongelmainen pitää itseään ainoastaan kohtalonsa uhrina, joka ei mahda juomiselleen tai huumeiden käytölleen mitään, hän ei ole merkittävässä määrin halukas kokeilemaan muutosta. Toisin on, jos hän kokee päihdeiden käyttönsä vääräksi ja haittaa tuottavaksi toimintamalliksi josta hänen on mahdollisuus oppia pois. On tärkeää, ettei hän ajattele elämäntilanteensa johtuvan sisäisistä tekijöistä, vaan ymmärtää, että hänen taidoissaan on vajeita, joita voidaan korjata. (Holmberg 2008, 295.)

Kognitiivis-behavioraalinen terapiamuoto yhdistää kaksi merkittävää osatekijää: kognitiivisen ja behavioraalisen. Näiden kautta terapeutti auttaa potilaita

muuttamaan epäloogisia ja toimintahäiriöisiä uskomuksiaan ja sen jälkeen muuttamaan käyttäytymistään. Tapaamiset koostuvat dialogeista terapeutin ja asiakkaan välillä ja voivat koostua myös vierailuista erilaisiin ympäristöihin jotka ovat aiheuttaneet fobioiden syntymisen. (Cognitive-behavioral therapies 2011.)

3.1 Taustoja kognitiivis-behavioraaliselle lähestymistavalle

Aaron Tempkin Beck on amerikkalainen psykiatri, joka on ollut psykoterapian, psykopatologian, itsemurhien ja psykometriikan tutkimuksen edelläkävijöitä ja kehittänyt kognitiivisen terapian. Hän kiinnostui psykiatriasta ollessaan työharjoittelussa Rhode Islandin sairaalassa, jossa hän opiskeli neurologiaa erikoisalanaan. Aaron Beckiä pidetään kognitiivis-behavioraalisen terapian isänä. (Aaron Beck cognitive-behavior theory 2011.)

Suomessa kognitiivisen psykoterapian katsotaan lähteneen 1960-luvun behavioraalisesta ajattelusta ja muuttuneen 1970-luvulla oppimisterapiasuuntaukseksi joka edustaa laajempaa oppimisenäkemyttä. Tämän jälkeen painopiste on siirtynyt 1980-luvulla kognitiivis-behavioraalisiin ja kognitiivisiin malleihin. (Hakanen 2008, 37.)

Beckin sanoin ”Jos uskomukset eivät muutu, ei ole parannusta. Jos uskomukset muuttuvat, oireet muuttuvat. Uskomukset toimivat pieninä toiminnallisina yksikköinä,” joka tarkoittaa, että yksilön ajatukset ja uskomukset (skeemat) vaikuttavat yksilön käyttäytymiseen ja sitä seuraaviin tekoihin. Hän uskoi, että toimintahäiriöinen käytös aiheutui toimintahäiriöisestä ajattelusta ja tuo ajattelu muodostui uskomuksistamme. Uskomuksemme päättävät toimintamme suunnan. Beck oli vakuuttunut positiivisista tuloksista sikäli kun potilaat voitaisiin suostutella ajattelemaan rakentavasti ja hylkäämään negatiivisen ajattelun. (Aaron Beck cognitive-behavior theory 2011.)

Beckin perinteisen kognitiivisen mallin mukaan kognitiivis-behavioraaliseen käsitteellistämiseen kuuluu kolme osaa. Ensin tulee nimetä asiakkaan keskeiset oireet ja ongelmat. Tämän jälkeen tulee tunnistaa ne uskomukset, jotka ovat kyseisten oireiden ja ongelmien taustalla. Kolmanneksi tulee tunnistaa ne

elämäntilanteet, jotka ovat edeltäneet oireita tai laukaisseet niitä. Vaikeat elämäntilanteet ovat usein syynä siihen, että haitalliset ja vääristyneet uskomukset aktivoituvat. Nämä puolestaan aktivoivat itse oireet ja niiden myötä syntyvän ongelmakäyttäytymisen. Beckin mukaan on tärkeää kartoittaa asiakkaan taustoja, koska hänen mukaansa perususkomukset syntyvät jo lapsuudessa. Kartoituksen tarkoituksena on selvittää, millaisiin varhaisiin kokemuksiin nämä perususkomukset ovat yhteydessä. (Holmberg & Karila 2008, 53.)

3.2 Psykoterapiamuotoihin ja -menetelmiin perustuvan kuntoutuksen vaikuttavuus ja tuloksellisuus

Kognitiivis-behavioraalisten terapioiden on todistettu olevan erittäin tehokkaita hoidettaessa ei-psykoottisia tiloja kuten depressiota, oireyhtymiä kuten ahdistuneisuus, syömishäiriöt, alkoholi- ja huumeriippuvuudet ja seksuaaliset toimintahäiriöt. Nämä terapiat eivät auta potilaita pelkästään selviytymään ongelmallisista ajatuksistaan, tunteistaan ja käytöksestään, vaan myös ehkäisemään oireiden esiintymistä uudelleen hoitajaksojen päättymisen jälkeen. (Cognitive-behavioral therapies 2011.)

Aaron Beck kollegoineen oli havainnut, että niin kognitiivisten kuin behavioraalisten menetelmien vaikuttavuus oli yhteydessä terapeutin ja asiakkaan väliseen suhteeseen. Muutosta ja hyvinvointia ei tapahdu terapiassa kuin silloin, kun terapeutin ja asiakkaan välinen vuorovaikutus tukee asiakasta ja saa aikaan muutosta. (Kuusinen 2008, 39.) On tutkittu, että potilaan kokemus empatiasta ja ymmärretyksi tulemisesta ovat yhteydessä siihen, kuinka paljon terapia tuottaa tulosta ja on monesti myös sen paras ennustaja. Käyttäytymisteorioiden ajatellaan lisäävän asiakkaan pyrkimyksiä toteuttaa uusia toimintamalleja. (Kuusinen 2008, 41.)

Psykoterapiamuotojen ja – menetelmien vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta on tutkittu jo pitkään, mutta vasta terveydenhuollon rahoitusjärjestelmien tiukennuttua on psykoterapian merkittävyys ja tuloksellisuuden merkitys korostunut. Perinteiset tutkimusmenetelmät ovat kuitenkin osoittautuneet

huonoiksi ja niillä on vaikeaa mitata psykoterapian kaltaista hoitomuotoa. Psykoterapia perustuu terapeutin ja asiakkaan väliseen vastavuoroiseen dialogiin, jossa molempien osapuolten toiminta muodostuu ikään kuin vastauksena toiselle. Vuorovaikutustilanteissa syntyneet psyykkiset muutokset ovat vaikeasti mitattavissa. Tarkkaa tietoa ei ole siitä, mikä terapiaprosessissa on parantavaa ja mihin vaikutukset perustuvat. Tuloksellisuuden kriteereissä on myös edelleen ristiriitaisuuksia. Tutkijoiden yleinen mielipide on, että hyvänä hoitotuloksena ei voida pitää asiakkaan omaa subjektiivista kokemusta, vaikka hän kokisi saaneensa hoidosta apua ja tuntisi voivansa paremmin kuin ennen hoitoa. (Nordling & Toivio 2011, 262.)

Tuloksiin vaikuttaa myös se, tutkitaanko itse hoitoprosesseja vai tuloksellisuutta ennustavia muuttujia. Lisäksi tutkimuksen tuloksiin vaikuttaa se, millaisia arviointivälineitä tutkimuksissa käytetään. Psykoterapian luonteeseen kuuluu toimia kehitystapahtumana, jolloin asiakkaan itseymmärrys kehittyy ja lisääntyy ja tämä puolestaan vaikuttaa siihen, miten hän jäsentää ja arvioi itseään hoidon päätyttyä. (Nordling & Toivio 2011, 262.)

Varmaa tietoa vaikuttavuustutkimuksissa on saatu ainakin sen suhteen, että terapeutin ja asiakkaan väliset henkilökemiat vaikuttavat merkittävästi. Mikäli asiakas kokee, että terapeutti ei ymmärrä häntä lainkaan tai asiakas ei pidä terapeutistaan, ei asiakas koe saavansa terapiasta mitään vastinetta, eikä näin ollen koe sillä olevan parantavaa vaikutusta. Tämän vuoksi hyvää tulosta ei ole odotettavissa. (Nordling & Toivio 2011, 263.)

Koska vaikuttavuudella tarkoitetaan sitä, missä määrin suunnitellut toimenpiteet toteutetaan ja tulokset saavutetaan, (Laatusanasto 2011.) voidaan myös miettiä, millaisia vaikuttavuuskriteerejä valitsemme. Keskeisintä on, miltä arvopohjalta vaikuttavuuden kriteerit nousevat. Voimme pohtia onko taloudellisuus ja tehokkuus aina etusijalla, vai onko ihmisen hyvinvointi kaikkein tärkeintä. Tärkeää on asiakaslähtöinen vaikuttavuus, jolla tarkoitetaan sitä, että asiakkaan hyvinvointi asetetaan etusijalle ja hänelle mahdollistettava hyvä arki on jo päämäärä sinänsä. Huomionarvoista on, että asiakaslähtöisyyden

priorisoiminen tuo ajan myötä kustannussäästöjä esimerkiksi sairaus- ja sosiaalikuluissa. (Hyttinen N. K. 2008, 5.)

4 Yksilöpäihdetyö ja päihdeohjelmatyö vankien päihdekuntoutuksen menetelminä

4.1 Yksilöpäihdetyö Turun vankilassa

Yksilöpäihdetyötä voi tehdä monesta eri viitekehyksestä käsin. Näitä ovat esimerkiksi kognitiivis-behavioraalinen, psykoanalyttinen tai psykososiaalinen näkökulma. Jokaisen päihdetyön ohjaajan näkökulma on pitkälti kiinni hänen saamastaan koulutuksesta sekä siitä, mikä työskentelytapa on kullekin työntekijälle joustavin. Siitä huolimatta kaikki Turun vankilassa päihdetyötä tekevät ovat työssään joustavia ja osaavat ottaa huomioon erilaisia näkökulmia. Lisäksi on suotavaa, että yksilötyössäkkin käytetään akkreditoituja ohjelmia, kuten VKM eli Viisi keskustelua muutoksesta, joka on havaittu hyväksi yksilökuntoutuksen muodoksi, vaikka ei siitä huolimatta sovi kaikille. (Päihdetyön erityisohjaaja Raija Sinkko 20.4. 2011.) Turun vankilassa on viisi päihdetyön erityisohjaajaa, joista yksi työskentelee yhteisöhoito-osastolla. Muista vankilan ohjaajista kolme ohjaajaa tekee päihdetyötä oman työnsä ohella.

Psykososiaalinen yksilöpäihdetyö on kokonaisvaltaista ongelman arviointia, jonka aikana käydään läpi vangin sosiaaliset suhteet, kuten esimerkiksi perhe-, seurustelu-, ja ystävyys-suhteet, vangin toimeentulo, johon liittyvät läheisesti asuntoasiat sekä koulutus- ja työhistoria, päihdehistoria ja päihdeongelman laajuus ja pitkäkestoisuus, sekä päihdeongelman mahdollisesti mukanaan tuomat velat ja väkivaltainen käyttäytyminen. Lisäksi kartoitetaan harrastuksia ja erilaisia osaamisalueita, sekä terveydentilaan liittyviä asioita. (Kuusela 10.12.2009, moniste.)

Yksilöpäihdekuntoutus etenee erilaisten kokonaisuuksien mukaan. Ensimmäisellä tapaamiskerralla tehdään alkukartoitus, jossa nimetään keskeisimpiä ongelmia ja asetetaan tavoitteita. Toisella kertaa käydään läpi elämänhistoria, jossa esille tulee hyvin monenlaisia asioita aina lapsuudesta koulunkäyntiin, työpaikkoihin, sosiaalisiin suhteisiin, päihteisiin yms. Kolmannella kerralla aletaan tunnistaa ja nimetä ongelmia, jotka ovat johtaneet päihteidenkäyttöön ja muihin ongelmiin. Neljännellä kerralla selvitetään muutoshalukkuutta ja motivoidaan vankia. Viidennellä kerralla etsitään erilaisia elämänhallintakeinoja ja vahvistetaan niitä ja lopuksi tehdään jatkosuunnitelma. (Kuusela 10.12.2009, moniste.)

Alkukartoituksen ja elämänhistorian läpikäymisen jälkeen päästään vaiheeseen, jossa voidaan vangin kanssa keskustella hänen elämäntilanteestaan, ongelmistaan ja siitä, tunnistaako hän ongelmansa. Tähän ovat hyvänä apuna erilaiset tehtävät, joita voi antaa vangille mukaan seuraavaa tapaamiskertaa varten, jolloin hänelle tarjoutuu mahdollisuus pohtia asioita kaikessa rauhassa omassa sellissään.

Vangin tapaamisen valmistelu, tehtävät ja tapaamisen purku. Yksilötyön tapaamiskerran valmistelu kestää noin tunnin, jonka aikana valmistellaan vangille annettavia tehtäviä sekä muita tapaamiskertaan liittyviä asioita. Vangeille annettavat tehtävät määrittyvät sen mukaan, millaisia tarpeita vangilla on. Kalterit taakse – ohjelmasta käytetään muun muassa tunteen hallintaa ja arvojen pohdintaa käsitteleviä tehtäviä. Lisäksi käytetään Cognitive Skills – ohjelmasta luovan ajattelun tehtäviä sekä joitakin tehtäviä Matkalla muutokseen – ohjelmasta. Jokaisen vangin tapaamiskerran jälkeen päihdetyön ohjaaja tekee myös noin tunnin mittaisen purun asioista, koska muistion tekeminen on erittäin tärkeää, jotta kaikki asiat ovat tallessa ja niitä voidaan aina tarpeen tullen tarkistaa. (Sinkko 20.4.2011.) Cognitive Skills ei ole päihdekuntoutusohjelma, Matkalla muutokseen sen sijaan on päihdekuntoutusohjelma, jota käytetään avovankiloissa.

Tavoitteet. Yksilöpäihdetyön tavoitteena on vaikuttaa kognitiivis-behavioraalisen lähestymistavan antamalla valmiuksilla vangin ydinuskomuksiin eli sellaisiin

uskomuksiin, ajattelumalleihin ja skeemoihin, jotka eivät edistä vangin hyvinvointia ja kuntoutumista. Lisäksi tarkoitus on vaikuttaa tunteisiin ja toimintaan etsimällä vangin voimavaroja, lisäämällä itsetuntemusta, toimintakykyä, omatoimisuutta ja vastuunottoa. Näin vankia voidaan vahvistaa, jolloin hän kokee sisäisen voimantunteensa kasvaneen ja elämänhallintansa lisääntyneen. Näiden kaikkien myötä vanki saa itselleen myös uusia sosiaalisia taitoja, jotka auttavat häntä selviytymään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Lisäksi yksilöpäihdetyön tarkoituksena on vähentää vangin riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin, joiden taustalla on usein runsasta päihteidenkäyttöä. (Sinkko 15.9.2010.)

Tavoitteellisessa ongelmanratkaisutyössä on keskeistä, että asiakkaaseen luodaan hyvä ja turvallinen suhde. Tämän jälkeen tulee kerätä tarpeellista tietoa asiakkaasta, hänen ongelmistaan sekä siitä ympäristöstä, jossa hän toimii. Tämä onnistuu parhaiten silloin, kun asiakkaalla on myönteinen suhde työntekijään. Kolmantena kartoitetaan ongelmaa ja erilaisia toimintajärjestelmiä sekä resursseja ja arvioidaan tilanne. Näiden jälkeen neuvotellaan asiakkaan kanssa niistä tavoitteista jotka koskevat ongelmaa ja laaditaan työskentelyä koskeva sopimus. Asiakasta voidaan myös tarpeen mukaan motivoida, mikäli hänen toimintavalmiuksissaan havaitaan heikkouksia. (Rostila 2001, 60.)

Yksilöpäihdekuntoutuksen määrittäminen. On yksilöllistä, paljonko tapaamiskertoja kukin vanki tarvitsee ja haluaa. Toisinaan vangille riittää lyhyt interventio, eli noin 3-5 tapaamiskertaa ja tässä ajassa saadaan jo selville, mitä pitäisi tehdä, mutta on eri asia, riittävätkö vankilan resurssit kaikkiin asioihin, joita vangin hyväksi tulisi tehdä. Vangista riippuen Turun vankilassa tehdään toisinaan myös pitkäkestoista yksilötyötä. Se, kuinka usein päihdetyön ohjaaja tapaa vankia, määrittyy kuitenkin pitkälti rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. (Sinkko 20.4.2011.)

4.1.1 Motivoiva haastattelu

Motivoiva haastattelu on eräs keskeisimpiä päihdetyön menetelmiä. Tässä menetelmässä korostuu työntekijän empatia auktoriteetin ja

asiantuntijakeskeisyyden sijaan. Tämän menetelmän avulla on mahdollista saada asiakas motivoitumaan raittiuteen. Lisäksi sen tarkoituksena on auttaa asiakasta sitoutumaan hoitoon ja pysymään siinä. Kun riittävä sitoutuminen on tapahtunut, asiakkaan on helpompi löytää uusia vaihtoehtoja ja ratkaisuja elämäänsä liittyvissä kysymyksissä työntekijän antamalla tuella. Mitä enemmän asiakas löytää itse uusia ratkaisuja, sitä enemmän hän kokee omien voimavarojensa kasvaneen. Motivoivassa haastattelussa on tärkeää, että asiakas tekee ratkaisunsa itse, työntekijä ainoastaan tarjoaa hänelle tukea ja motivoi häntä huomaamaan omat vahvuutensa. Mikäli asiakas retkahtaa päihteisiin uudelleen, on mahdollista, että hänet saadaan toisenkin kerran sitoutumaan hoitoon motivoivan haastattelun avulla.

Motivoivassa haastattelussa on neljä periaatetta. Ensimmäisenä on *empatia*, jonka on todettu vaikuttavan menetelmän tuloksellisuuteen asiakkaiden elämässä olevilla monilla eri ongelma-alueilla. Työntekijän tulee aidosti kuunnella asiakasta ja ymmärtää hänen näkökulmaansa sekä osata eläytyä tämän tunteisiin ja sen hetkiseen tilanteeseen. Tarkka empatia tarkoittaa myös sitä, että työntekijä kestää arvostitilanteet, eikä lähde kritisoimaan asiakasta, vaikka ei hyväksyisikään tämän tekoja. Työntekijän on myös tärkeää tuntea asiakkaan minän puolustusmekanismit eli defenssit, joita ovat esimerkiksi ongelman vähättely ja erilaiset selitykset, jotka ovat päihdeongelmallisille tyypillisiä. On tarkoituksenmukaista, että päihdetyöntekijä kykenee luomaan omalla olemuksellaan ja toiminnallaan niin luottamuksellisen ilmapiirin, että asiakas voi tuoda esille huoliaan ja pelkojaan tuntien samanaikaisesti olonsa turvalliseksi. (Koski-Jännes 2008, 46.)

Toisena periaatteena on *asiakkaan päihteidenkäytön ja hänen henkilökohtaisten arvojensa välisen ristiriidan vahvistaminen ja suuntaaminen muutosta kohti*. Päihteiden käyttöön liittyvää ambivalenssia eli kahden tarpeen esiintymistä samanaikaisesti kuvaa olennaisesti se, että asiakas haluaa toisaalta lopettaa päihteiden käytön, mutta toisaalta taas jatkaa sitä. Ambivalenssi ilmenee asiakkaassa eri tavoin muutosprosessin eri vaiheissa. Esiharkintavaiheessa päihteiden käyttäjä ei yleensä koe ongelmakäyttöönsä

huolestuttavaksi. Harkintavaiheessa ongelmakäyttäjä uskoo päihteiden käytön lopettamisen parantavan hänen vointiaan, mutta ei silti pysty kuvittelemaan elämäänsä kokonaan ilman päihteitä. Valmistautumisvaiheessa asiakas kokee olevansa valmis muutokseen, mutta epäilee kykyään toteuttaa sitä. Ylläpitovaiheessa hän saattaa jo iloita siitä, että on jonkin aikaa tullut toimeen ilman päihteitä, mutta saattaa silti samanaikaisesti miettiä, onnistuisiko häneltä kohtuukäyttö. Selvimmin ristiriitaa esiintyy yleensä harkintavaiheessa. Moni päihteiden käyttäjä jää vuosiksi horjumaan ambivalenssiin, joka aiheuttaa hänelle epätasapainoa, horjuttaa päätöksiä sekä vaikeuttaa muutospaineiden käsittelyä. Jotta päihteiden käyttäjä voisi toipua, työntekijän on tärkeää tuoda esille nämä eri suuntiin vetävät tekijät sekä käsitellä asiakkaan kanssa näiden vaihtoehtojen merkitystä ja painoarvoa. Toimivana tapana pidetään sitä, että keskustellaan asiakkaan kanssa siitä, miten hänen riippuvuuskäyttäytymisensä sopii hänen tärkeimpiin elämänarvoihinsa. On tärkeää saada suunnattua asiakkaan huomio vallitsevan tilanteen ja toivottavan tilanteen väliseen ristiriitaan. Tässä vaiheessa pyritään tukemaan asiakkaan päätöksentekoa sekä autetaan häntä pysymään siinä. (Koski-Jännes 2008, 46–47.)

Motivoivan haastattelun avainperiaatteena on aina ollut *väittelyn välttäminen*. Tämän periaatteen noudattaminen on haastavaa etenkin silloin, kun asiakas on vastahakoinen tai vihamielinen. Nämä ovat tilanteita, joissa työntekijä ei saa provosoitua vastaamaan kovaan kovalla, eikä hänen pidä myöskään yrittää murtaa asiakkaan vastustusta kertomalla hänelle niin sanottuja faktoja. Asiakkaan vastarintaan voi reagoida monin eri tavoin. Eräs mahdollisuus on käyttää asiakkaan sanomaa ja tunnetilaa heijastavaa kommenttia. Tällöin työntekijä antaa asiakkaalle mahdollisuuden jatkaa keskustelua. Moralisoiva tai konfrontoiva vastaus aiheuttaa asiakkaassa yleensä ärtymystä, saa hänet väittelemään tai saattaa ajaa keskustelun täysin umpikujaan. (Koski-Jännes 2008, 47–48.) Kun asiakasta ohjataan autoritaarisella ja konfrontoivalla työtavalla, hänen vastustuksensa alkaa. Kun häntä ohjataan reflektiivisellä ja supportiivisella tavalla, hänen vastustuksensa katoaa samalla kuin hänen muutospuheensa kasvaa. Eräessä tutkimuksessa ohjaajat vaihtelivat tahallisesti näitä kahta tyyliä ja huomasivat, että asiakkaiden vastustava käyttäytyminen

lisääntyi olennaisesti konfrontoivien jaksojen aikana ja väheni, kun ohjaajat muuttivat tyyliinsä asiakaskeskeiseksi. Sama asia tuli esiin myös eräässä toisessa tutkimuksessa. Huomattiin, että ohjaajan hyökkäävä työskentelytapa sai aikaan paljon enemmän vastusta kuin asiakaskeskeinen motivoivan haastattelun lähestymistapa. Vastustus ilmeni muun muassa riitelynä, puheenaiheen vaihtamisena, keskeyttämisenä ja ongelman kieltämisenä. (Miller 2002, 9.)

Neljäs keskeinen periaate on *asiakkaan pystyvyyden vahvistaminen*. Addiktioissa on usein keskeistä, että niihin liittyvä käyttäytymisen hallinta on heikentynyt ja niistä on vaikeaa päästä eroon yrityksistä huolimatta. Kun päihderiippuvainen on moneen kertaan retkahtanut, on hänen itsetuntonsa ja uskonsa muutoksen mahdollisuuteen todella heikoilla. Tällainen asiakas tarvitsee usein työntekijän tarjoamaa tukea, jonka avulla hänen on mahdollista vahvistua ja kokea, että muutos on edelleen olemassa oleva vaihtoehto ja mahdollinen myös hänelle itselleen. Tässä kohdin työntekijän kannustavat ja rohkaisevat kommentit yleensä auttavat asiakasta eteenpäin. Myös vetoaminen asiakkaan aiempiin onnistumisiin on keino vahvistaa hänen tunnettaan omasta pystyvyydestään. (Koski-Jännes 2008, 48.)

Motivoivan haastattelun perustaitoja ovat juuri edellä mainittu asiakkaan vahvistaminen, avoimet kysymykset, heijastava kuuntelu ja tiivistäminen. Avoimilla kysymyksillä tarkoitetaan kysymyksiä, joihin ei voi vastata sanomalla ainoastaan kyllä tai ei. Heijastavalla kuuntelulla tarkoitetaan sitä, että työntekijä yrittää kuulemansa perusteella arvata, mitä asiakas tarkoittaa. Tämän vuoksi hänen on sanottava ääneen arvauksensa, jotta asiakas voi vastauksellaan todentaa, onko työntekijä ymmärtänyt asian oikein. Työntekijä tavallaan peilaa asiakkaan ajatuksia ja tunteja. Tiivistämisellä tarkoitetaan asioiden vetämistä yhteen. Keskustelun aikana on hyvä aika ajoin koota yhteen asiakkaan kertomia asioita kustakin teemasta. Tämä osoittaa asiakkaalle, että häntä kuunnellaan. Yhteenvedot antavat asiakkaalle myös tilaisuuden korjata niitä asioita, joita työntekijä on mahdollisesti ymmärtänyt väärin. (Koski-Jännes 2008, 50–53.)

Motivoivassa haastattelussa muutoksen mahdollisuus on jätetty asiakkaalle. Muutoksen tulee tapahtua asiakkaan itsensä kautta, huolimatta siitä, mitä jotkut alan ammattilaiset ovat asiasta mieltä. Joidenkin ammattilaisten mukaan asiakkaat saadaan tekemään asioita tai heidän annetaan tehdä asioita. Motivoivan haastattelun tarkoituksena on kuitenkin aina kunnioittaa yksilöllistä itsemääräämisoikeutta. Asiakas on aina vapaa päättämään, ottaako hän vastaan ohjausta vai ei. Pääasiallinen tavoite on kasvattaa asiakkaan luontaista motivaatiota, joka nousee asiakkaasta itsestään, ei työntekijän määräämänä toimintana. Tällöin muutos palvelee kunkin yksilön omia tavoitteita ja arvoja. (Miller 2002, 34.)

4.1.2 Dialoginen asiakastyö

Dialogisuuden merkitys päihdetyössä on huomattava. Etenkin vankilan kaltaisissa olosuhteissa haastavan asiakastyön eritasoiset ongelmat asiakkaan kohtaamisessa korostuvat. Tällöin dialogisen asiakastyön menetelmien hallitsemisesta on huomattavasti hyötyä.

Asiakastyön dialogisuudella on tavoitteena saavuttaa yhteisen ymmärryksen rakentumista ja siihen tarvitaan riittävää osaamista, jotta voidaan edesauttaa vuorovaikutuksen kulkua siihen suuntaan. Dialogia ei voida verrata tavanomaiseen keskusteluun, joka voi olla hyvinkin pinnallista. Sitä ei myöskään voi verrata väittelyyn, jossa usein korostuu kilpailullinen asetelma. Dialogisuudessa keskeistä on vastavuoroisuus, jossa molemmat osapuolet pääsevät luomaan tilanteen yhdessä ja siten vaikuttamaan tilanteen etenemiseen. Tällainen asiakassuhde rakentaa yhteistä ymmärrystä molemminpuolisesti ja se ei etene ainoastaan työntekijän ehdoilla, vaan työntekijän ja asiakkaan ehdoilla. (Mönkkönen 2007, 86–87.)

Dialogisessa keskustelussa kuunnellaan toista osapuolta. Molempien osapuolten tulee olla halukkaita kuulemaan, mitä toinen haluaa sanoa. Keskustelun keskeinen tekijä on avoimuus. Tarkoituksena on olla avoimesti läsnä toiselle osapuolelle ja olla kiinnostunut hänen mielipiteistään ja myös arvostaa niitä, vaikka ei välttämättä olisikaan itse samaa mieltä asioista.

Dialogisessa keskustelussa vastataan siihen, mitä on kuultu. Keskustelun sanoma on suunnattu puhekumppanin kuultavaksi, joten on luonnollista, että toinen odottaa vastausta siihen, mitä on itse äskettäin sanonut. Vastauksen odottamisen lisäksi puhuja on myös omalla dialogillaan vastannut siihen, mitä toinen osapuoli sanoi aiemmin. Dialoginen keskustelu jakaa keskusteluissa esille tulleiden teemojen merkitystä osapuolten kesken. Erilaisten näkökulmien löytäminen on molemmille osapuolille rikastuttava kokemus. Samalla osapuolet myös omaksuvat toistensa ajatuksia ja niiden eri vivahteita. Kun keskustelijat ovat valmiita vastaanottamaan ja tutkimaan toistensa ajatuksia, heidän on mahdollista kokea asioiden yhteisen jakaminen. Merkitysten yhteisen jakamisen jälkeen on helpompaa löytää uusia merkityksiä asioille, joka puolestaan on alku yhteisen ymmärryksen etsinnälle. Ymmärrys muuttuu ja kehittyy dialogisen prosessin aikana, kun uusia merkityksiä asioille muodostuu kaiken aikaa. (Haarakangas 2008, 28–30.)

Dialoginen keskustelu on myös reflektiivinen tapahtuma, jossa asioita voidaan pohdiskella yhdessä niiden eri näkökulmista. Reflektiivisenä toimintana voidaan pitää teemojen eri merkitysten tarkastelua ja erilaisten vaihtoehtojen huomioonottamista. Samanaikaisesti toteutuu sosiaalinen reflektio keskustelun osanottajien kesken sekä itsereflektio, joka puolestaan tapahtuu jokaisen osanottajan sisäisenä puheena. (Haarakangas 2008, 30.)

Dialogisen keskusteluilmapiirin tunnusmerkit: Aitous, avoimuus, turvallisuus, kiireettömyys, pakottomuus, samanarvoisuus, kiinnostuneisuus, jaettavuus, joustavuus ja vastuullisuus. (Haarakangas 2008, 35-36.)

Lisäksi dialogisen suhteen kannalta on keskeistä, syntyykö työntekijän ja asiakkaan välille yhteisiä hämmästyksen hetkiä, jolloin työntekijä uskaltaa astua alueelle, josta hänelläkään ei ole riittävää määrää tietoa ja jossa he voivat yhdessä rakentaa uutta tietoa. Juuri tällaiset tilanteet mahdollistavat toisen ihmisen avoimen kohtaamisen erilaisine mielipiteineen ja tulevaisuuden mahdollisuuksineen ja ovat tilanteita, jotka eivät ole työntekijänkään hallinnassa. (Mönkkönen 2008, 95.)

4.2 Miten syntyi Kalterit taakse hoito-ohjelma?

Kalterit taakse hoito-ohjelma on alun perin lähtenyt liikkeelle VP-projektista eli vankien päihdehuollon kehittämishankkeesta. Projektin aloitti A-klinikkasäätiö ja Sininauhaliitto vuonna 1996 ja Helsingin Diakonissalaitos ja Kalliolan Kannatusyhdistys tulivat mukaan vuonna 1997. Projektia rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Asiantuntijoina projektissa olivat oikeusministeriön vankeinhoito-osaston ja sosiaali- ja terveysministeriön sekä Kuntaliiton edustajat. Projektin koordinaatiovastuu oli A-klinikkasäätiöllä. Projekti päättyi vuonna 1999. (Mutalahti 1999, 6.)

Projektille syntyi tarvetta vankiloiden päihdetyön hajanaisuuden ja paikallisuuden vuoksi. Lisäksi vankiloiden päihdetyön järjestämistä ovat vaikeuttaneet valtion ja kuntien välinen kiista päihdehuollon rahoittamisesta ja järjestämisvastuusta. Tämä on pitkään vaikeuttanut päihdehoidon järjestämistä apua tarvitseville sekä haitannut päihdetyön kehittämistä. VP-projektin tavoitteena oli kokonaisvaltainen päihdetyön organisointi yhteistyössä pääkaupunkiseudun vankiloiden kanssa. (Mutalahti 1999, 6.)

VP-projekti aloitettiin Järvenpään sosiaalisairaalassa vuonna 1996, jolloin sairaala sai toimeksiannon A-klinikkasäätiötä. Sairaala sai tehtäväkseen kehittää hoito-ohjelman päihdeongelmallisille vangeille. Työn aloittivat sairaalan psykologi, osaston lääkäri ja projektisuunnittelija. Aluksi he ideoivat ohjelmaa ja keskustelivat siitä lähivankiloiden edustajien kanssa. Ohjelman kehittämisen lähtökohdaksi otettiin aiempi tutkimustieto vankien hoito-ohjelmista sekä kokemukset sairaalan kognitiivis-behavioraalisista hoito-ohjelmista päihdeongelmaisten parissa. (Kallio 1999, 8.)

Hoito-ohjelmaa kokeiltiin ensin kahdeksan vangin muodostamalla pilottiryhmällä. Tämän jälkeen ohjelmaa muokattiin pilottiryhmästä saatujen kokemusten perusteella. Loppuvuodesta 1996 valittiin tulevien hoitoryhmien vetäjät ja koulutettiin heidät. Myös sairaalan ja yhteistyövangiloiden henkilökunnat saivat omat koulutustilaisuutensa uudesta hoito-ohjelmasta. (Kallio 1999, 8.)

Kalterit taakse hoitoryhmät aloitettiin vuoden 1997 alussa ja ryhmiä toteutettiin vuoden aikana kaikkiaan kymmenen. Ryhmiin aiemmin osallistuneille järjestettiin jatkohoitotapaamisia eli intervallijaksoja. Kaikki hoitoryhmät pidettiin sosiaalisairaalassa, jonne vangit kuljetettiin hoitoon päivittäin. Sosiaalisairaala ja vankilat konsultoivat vuoroin toisiaan ja pitivät yhteistyöpalavereja. VP-projekti toteutti vielä vuonna 1998 neljä Kalterit taakse hoitoryhmää sosiaalisairaalassa ja kolme vankiloissa. Yleistä päihdekoulutusta järjestettiin vankiloiden henkilökunnille ja hoito-ohjelmaan perehdyttävää koulutusta järjestettiin niille, jotka tekivät vankiloissa päihdetyötä. Kalterit taakse hoito-ohjelman kokeiluun osallistui vankeja Keravan nuorisovankilasta, Keravan nuorisovankilan Järvenpään avovankilaosastolta (naisvankila), Uudenmaan lääninvankilasta, sekä Helsingin keskus- ja lääninvankiloista. (Kallio 1999, 8-9, 33.)

4.3 Kalterit taakse-ohjelmatyö Turun vankilassa

Kalterit taakse-ohjelma on tarkoitettu päihdeongelmallisille ja rikostaustaisille henkilöille. Hoito-ohjelma on strukturoitu ja sen tarkoituksena on muuttaa niitä ajattelu- ja toimintamalleja, jotka ylläpitävät päihde- ja rikoskierrettä. Se on rikosseuraamusviraston hyväksymä *akkreditoitu* ohjelma, jota on lupa käyttää kaikissa vankiloissa. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Akkreditointi eli hyväksyminen. Akkreditoinnin tarkoituksena on varmistaa, että vangeille suunnitellut toiminta-ohjelmat, kuten Kalterit taakse, vaikuttavat heidän syrjäytymiskierteensä katkaisemiseen ja vähentävät uusintarikollisuutta. Lisäksi hyväksymismenettelyn läpikäyminen mahdollistaa ohjelmien kehittämisen. Ohjelman kriteerien olemassaolo auttaa vankiloita arvioimaan käytössä olevia ohjelmia sekä niiden toteutusta. Tällä tavoin pyritään lisäämään vankiloissa tehtävän kuntouttavan työn laadukkuutta. Ohjelmien arvioinnista ja hyväksymisestä vastaa asiantuntijaryhmä, jossa on edustus tiedeyhteisöistä ja muista tahoista, joilla kaikilla on asiantuntemusta ohjelmien sisällöstä. (Järvinen 2001, moniste.)

Kalterit taakse hoito-ohjelma nykyään. Kalterit taakse hoito-ohjelmaan kuuluu henkilökunnalle annettava koulutus, jossa heitä opastetaan hoito-ohjelman käyttöön ja annetaan työvälineitä ja valmiuksia päihdetyöhön. Palveluun sisältyy myös hoito-ohjelmamateriaali, yleinen päihdekoulutus henkilökunnalle, konsultaatiota, työnohjausta tai vaihtoehtoisesti päihteisiin liittyviä teemapäiviä. (Holmberg & Kaven 2010.)

Sisältö. Ohjelman teemoja ovat päihderiippuvuus ja siitä aiheutuvat seuraukset, epäsosiaalisen elämäntavan eri ilmenemismuodot, riskitilanteiden jäsentäminen ja erilaiset harjoitukset. Lisäksi ohjelmassa opetellaan ongelmanratkaisutaitoja eri tilanteissa, arjessa selviytymistä ja riskitilanteiden hallintakeinoja sekä kehitetään seuraamusajattelua, opetellaan suunnitelmalliseen ajan käyttöön ja opetellaan hankkimaan sosiaalista tukiverkkoa. Lopuksi pohditaan sosiaalisten arvojen merkitystä tehtävien avulla. (Holmberg & Kaven 2010.)

Kurssin rakenne. Ohjelmaan voi osallistua 6-8 henkilöä, mutta ryhmän optimaalisin koko on 6 vankia. Ryhmä voisi toimia pienempänäkin, mutta tällöin pienryhmien muodostaminen on vaikeaa. Jos taas ryhmässä on enemmän kuin 8 vankia, ryhmä tulee vaikeammin hallittavaksi ja yksittäiset vangit voivat vetäytyä syystä tai toisesta. (Holmberg & Kaven 2010.)

Ohjaajia tulee olla jokaisessa istunnossa 1-2, mieluummin kaksi, jolloin se mahdollistaa kaikkien jäsenten tarpeiden huomioimisen. Ohjaajien tarkoituksena on antaa tukea ja luoda myönteistä ilmapiiriä. Heidän tulee olla tavoitteellisia, päämäärätietoisia ja jämäköitä. Ohjelma edellyttää ohjaajilta kykyä huomata hiljaiset jäsenet, sekä liikaa dominoivat jäsenet, jotka ovat liikaa äänessä ja vievät tilaa hiljaisemmilta. (Holmberg & Kaven 2010.)

Kokoontumiskerrat ja niiden erilliset osat ovat kestoaltaan lähinnä ohjeellisia ja niistä joustetaan tarpeen tullen. Taukoja pyritään pitämään kerran tunnissa ja niiden kesto tulisi olla 5-7 minuuttia. On tärkeää, että tauot eivät veny sen pidemmiksi. Tämä vaikeuttaa ryhmän toimintaa etenkin sen alkuvaiheessa, jolloin luodaan normit ryhmän työskentelylle. Mikäli ohjaajat suostuvat

pidennettyihin taukoihin, on vankeja vaikea tämän jälkeen saada noudattamaan aikatauluja. (Holmberg & Kaven 2010.)

Turun vankila noudattaa Järvenpään sosiaalisairaalan neljän viikon ohjelmarunkoa jossa on 120 tuntia. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kurssi vietäisiin läpi neljässä kalenteriviikossa, koska eri ryhmien kanssa viikon aikana olevat kontaktitunnit vaihtelevat kahdesta neljään kertaan viikossa. Teoriassa ohjelma on kuitenkin 120 tuntia sekä niiden lisänä olevat toiminnot, jotka ovat kustakin ryhmästä riippuvaisia. Nämä toiminnot lisäävät kurssin tuntimäärää. Toiminnallisia menetelmiä ryhmien kanssa ovat muun muassa ruuan valmistus ja jooga. (Pähdetyön erityisohjaaja LeenaToivanen 3.5.2011.)

Ohjaajien valinta. Ohjaajia valitaan tietyin perustein. Ensinnäkin heidän tulee olla koulutettuja Kalterit taakse-ohjelman ohjaajiksi ja heillä tulee olla kokemusta vankiryhmien ohjaamisesta. Heillä tulee olla sosiaalisia valmiuksia tulla toimeen vankien kanssa ja hyvä ulosanti. Lisäksi heidän tulee tuntea vankien käyttäytymistä ohjaavat normit ja uskomukset. Heidän ei tule kokea arvostiriitoja vankien suhteen ja heillä tulee olla selkeä käsitys omasta suhtautumisestaan päihteisiin. Lisäksi on tärkeää, että ohjaajat osallistuvat ohjelman vetämiseen vapaaehtoisesti ja sitoutuvat ohjelman vetämiseen loppuun asti. On tärkeää, että ohjaajat eivät vaihdu kesken kurssin, koska tämän on todettu hajottavan ryhmää. (Holmberg & Kaven 2010.)

Vankien valinta. On tärkeää valita hoito-ohjelmaan vankeja, joilla on päihdeongelma ja jotka ovat aidosti kiinnostuneita ratkaisemaan ongelmiaan. Kurssille osallistumisen tulee olla vangille mahdollisuus, ei sanktio. Vangin sitoutumista ajatellen on hyvä haastatella kurssille suositellut tai kiinnostuksensa ilmaisseet vangit ennen ohjelman alkua. On tärkeää tarkistaa vangin osallistumishalukkuuden lisäksi myös hänen mahdollisuutensa suorittaa ohjelma loppuun asti. Kalterit taakse on neljän viikon mittainen hoito-ohjelma, joten vangin mahdolliset oikeudenkäynnit, vankilomat tai muut poissaolot tulisi huomioida tässä vaiheessa. Jo kahden kerran poissaolo vaikeuttaa ohjelman seuraamista ja motivaatio kasvaa usein parin ensimmäisen kerran aikana. (Holmberg & Kaven 2010.)

Vangille tulee antaa tietoa hoito-ohjelman kestosta, sisällöstä, opetusmenetelmistä ja sen antamasta hyödystä. Vangin mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä paranevat tämän ohjelman myötä. On tärkeää tarkistaa onko vanki ymmärtänyt ohjelman tavoitteet oikein ja onko hän valmis sitoutumaan ja onko hänellä esteitä ohjelmaan osallistumiselle. Vangin kanssa tulee myös kartoittaa hänen aiempia kokemuksiaan ryhmässä toimimisesta ja siitä millaisia hänen kokemuksensa asiasta ovat olleet. Lisäksi tulee vähentää vangin mahdollisia ennakkoluuloja ohjelmaa kohtaan ja korostaa, että ohjelmassa on kyse aikuisopiskelusta ja kokemusten jakamisesta ja siitä, että ohjelmassa työskentely on luottamuksellista. Vangille tulee myös kertoa, että erilaiset tehtävät ja rooliharjoitukset kuuluvat ohjelmaan ja että niihin osallistuminen on pakollista. (Holmberg & Kaven 2010.)

Sokraattinen menetelmä. Työskentelyote on keskeinen silloin kun tehdään yhteistyötä asiakkaan kanssa ja tarkoituksena on asiakkaan aktivoiminen. Sokraattinen dialogi ulottuu lähes kaikkiin kognitiivisen psykoterapian muotoihin. Käytännössä sillä tarkoitetaan sitä, että ohjaaja esittää sellaisia kysymyksiä, joiden tarkoituksena on saada asiakas ajattelemaan itsenäisesti, tekemään omia johtopäätöksiä sekä synnyttää asiakkaassa spontaaneja oivalluksia ja lisätä tämän itseyemmärryksen kehittymistä. (Hakanen 2008, 17.) Sokraattista menetelmää käytetään Kalterit taakse hoito-ohjelman sisällä.

Sokraattisen menetelmän onnistumisen mahdollisuuksia voi lisätä aktiivisen kuuntelun menetelmällä. Tällä tarkoitetaan terapeutin riittävää herkkyyttä ja vastaanottavuutta asiakkaan puheen tarkalle sisällölle sekä sille, että hän huomaa, millä tavalla asiakas tuo asiansa esille. Tärkeä taito terapeutille on myös niin sanottu rivien välistä lukeminen, jolloin hänen on mahdollista huomata myös se, minkä asiakas jättää sanomatta. (Hakanen 2008, 17.)

Sokraattisella työskentelyllä tarkoitetaan sitä, että terapeutti ei tarjoa asiakkaalle valmista vastausta, vaikka itse sen jo tietääkin. Sen sijaan hän vie asiaa järjestelmällisesti eteenpäin tekemällä kaiken aikaa uusia kysymyksiä, jotka vievät asiakasta vähitellen kohti oikeaa ratkaisua. Työskentelyn aikana terapeutinkaan ei ole aina mahdollista tietää etukäteen millaiseen ratkaisuun

asiakas päätyy. Hänen tärkein tehtävänsä ei olekaan tietää, vaan se, että hän osaa pitää asiakkaan mielenkiinnon yllä ja saa asiakkaan houkuteltua mukaan. (Hakanen 2008, 17.)

Sokraattisen työskentelyn avulla asiakas oppii paneutumaan ongelmiinsa aktiivisesti ja ottamaan vastuuta niiden ratkaisemisessa. Menetelmän avulla on mahdollista kehittää asiakkaan omaa ajattelua sekä tietoja ja taitoja. Asiakas voi oppia käyttämään oivaltavaa sisäistä dialogia myös terapiatilanteiden ulkopuolella. Tämä auttaa häntä oivaltamaan asioita eri tavoin ja myös reagoimaan niihin toisin kuin aiemmin. Menetelmällä voidaan myös saada asiakas huomaamaan omat mahdollisuutensa ja auttaa häntä valitsemaan ne väylät joiden avulla hän onnistuu muuttamaan asioitaan parempaan suuntaan. (Hakanen 2008, 17–18.)

Ohjelman viikoittainen eteneminen. Kurssin ensimmäisellä viikolla ohjaajat esittelevät kurssin tarkoituksen, teemat ja työskentelymenetelmät. Tämän jälkeen vangit voivat tutustua toisiinsa. Seuraavaksi vangit laativat keskenään ryhmän säännöt. Ryhmän sääntöjä ovat ajoissa paikalle tuleminen, luottamuksellisuus, toisten huomioon ottaminen ja kunnioittaminen sekä aktiivinen osallistuminen. (Holmberg & Kaven 2010.)

Viikon ensimmäisenä teemana ovat *mielihyvää tuottavat tekijät ja itsensä palkitseminen*. Tätä aihetta käsitellään sen vuoksi, että on tärkeää pystyä tuottamaan itselleen myönteisiä kokemuksia, jotka aiheuttavat mielihyvää. Mielihyvän merkitys korostuu silloin, kun yritetään päästä eroon päihteistä. Silloin on tärkeää, että löytyy monia mielihyvää aiheuttavia tekijöitä, jotka eivät liity millään lailla päihteisiin. Ensimmäisessä tehtävässä pyydetään jokaista miettimään yhtä mielihyvää aiheuttavaa tekijää, joka ei liity päihteisiin. Seuraavaksi jokainen kertoo, mitä mielihyvän lähteitä on ollut ennen päihteiden käytön aloittamista ja lopuksi pohditaan mistä voisi tällä hetkellä saada mielihyvää. (Holmberg & Kaven 2010.)

Toisen tehtävän tarkoituksena on auttaa ryhmän jäseniä tunnistamaan tekijöitä jotka aiheuttavat mielihyvää, kehittämään uusia asioita jotka tuottavat

mielihyvää sekä havaitsemaan mitkä ovat sellaisia mielihyvän lähteitä, jotka ovat kaikille yhteisiä. (Holmberg & Kaven 2010.)

Kurssin toisen viikon ensimmäinen teema on kognitiivinen malli. Aluksi siinä käsitellään sitä, miten samaan tilanteeseen liittyvät erilaiset ajatukset voivat saada aikaan erilaisia mielialoja. Ajatusten on tarkoitus auttaa meitä tarkentamaan sitä mielialaa, jota koemme tietyssä tilanteessa. Jokaisen tunteeseen liittyy jokin ajatus, joka voimistaa kyseistä tunnetta. Esimerkkinä voimme ajatella miten vihainen henkilö ajattelee, että häntä on väärin kohdeltu ja väärin ymmärretty. Mikäli tunne on todella voimakas, on ajattelu kyseisessä tilanteessa ollut todella mustavalkoista. Tämä ei silti tarkoita sitä, että ajattelu olisi siinä kohdin ollut virheellistä, mutta voimakkaassa tunnekuohussa yksilön mahdollisuus vääristää omaa ajatteluaan kasvaa. Näin tapahtuu jokaiselle joskus. Tämän vuoksi on tärkeää oppia tuntemaan ajatusvääristymiä. Niiden tunnistaminen avaa tien kohti positiivisempaa ajattelua ja vähentää kuormittavien tunnetilojen syntymistä. (Holmberg & Kaven 2010.)

Ajatusvääristymien kautta aletaan ensin pohtia erilaisia ajatuksen ja mielialan yhteyksiä. Pohditaan muun muassa miten tietynlaiset uskomukset ruokkivat virheellisiä tulkintoja. Esimerkiksi aiemmat huonot kokemukset sulkevat pois mahdollisuuden ajatella tilanteesta positiivisesti, tuottavat mielivaltaisia negatiivisia johtopäätöksiä, aiheuttavat valikoivaa havaitsemista sekä lopulta kaiken positiivisen tulkinnan poissulkemista. (Holmberg & Kaven 2010.)

Seuraavaksi käydään läpi ajatusten ja käyttäytymisen välistä yhteyttä. On osoitettu, että odotukset vaikuttavat käyttäytymiseemme. Mikäli pidämme jonkin asian toteuttamista mahdollisena, meidän on helpompi aloittaa asian tekeminen. Lisäksi pohditaan uskomusten merkitystä ajatteluun ja käyttäytymiseen. (Holmberg & Kaven 2010.)

Ajattelun ja ympäristön välillä on yhteys. Aiemmin koetut ja opitut asiat voivat vaikuttaa merkittävästi uskomuksiin ja mielialoihin. Kielteisiin uskomuksiin ei välttämättä tarvita traumaattisia kokemuksia, vaan ne voivat johtua monista eri asioista, kuten etnisestä taustasta, asuinympäristöstä, perheen sisäisistä

uskomuksista, uskonnollisesta vakaumuksesta tai mediasta. Negatiiviset kokemukset lapsuudessa voivat vaikuttaa aikuisiän asenteisiin ja ajattelutapoihin yhtä voimakkaasti kuin traumaattisetkin kokemukset. Ympäristön vaikutus on merkittävä. (Holmberg & Kaven 2010.)

Pelkkä ajattelun tunnistaminen ja sen muuttaminen eivät yksinään riitä, vaan yhtä tärkeää on tehdä kokeiluja oman käyttäytymisensä suhteen. Selviytymistaitoja tulee muuttaa asteittain. Musta-valkoinen ajattelu ei tuota toivottua tulosta, ei voida ajatella, että vaikka tänään menee huonosti, huomenna menee hyvin. On myös tärkeää pyrkiä pois välttämiskäyttäytymisestä. Jos toistuvasti välttää ahdistavia tilanteita, se vain siirtää niiden käsittelyä. Sen sijaan olisi tärkeää oppia rentoutumaan ja altistaa itsensä tilanteille, joita aiemmin on välttänyt, jotta muutos olisi mahdollinen. (Holmberg & Kaven 2010.)

Tunteiden tunnistaminen ja arvioiminen on tärkeää. Voidakseen muuttaa mielialojaan, pitää ensin kyetä tunnistamaan niitä. Mielialojen tunnistaminen on erityisen vaikeaa niille, jotka ovat käyttäneet päihteitä välttääkseen ikävien tunnetilojen kokemisen. On myös mahdollista, että erilaiset tunnetilat ymmärretään väärin, esimerkiksi väsymystä ei osata tulkita masennukseksi tai hermostumista ahdistukseksi. Myös viha on tunteena moniulotteinen, eikä sen tarvitse aina merkitä pelkästään vihaa itseänsä, vaan kyseessä voivat olla myös eriasteiset avuttomuuden ja epävarmuuden tunteet. Tunteita ei kuitenkaan tule neutralisoida, koska jos pyrkii siihen, että ei tunne mitään, välttää kokemasta todellisia tunteita. Näin ollen vähäinen huolestuneisuus tai epävarmuus on todennäköisesti merkki siitä, että on tekemässä uusia asioita ja myös menossa uuteen suuntaan. Kaikki kielteiset tunteet eivät ole huono asia. Epävarmuus ja huoli ovat tunteita, joita on hyvä oppia sietämään, koska ne vievät asioita eteenpäin. (Holmberg & Kaven 2010.)

Koska ihminen ajattelee jatkuvasti, on hänellä näin ollen jatkuvasti välittömiä, täysin automaattisia ajatuksia. Kun välittömät ajatukset liittyvät voimakkaisiin tunteisiin, ne saattavat saada aikaan päihteiden käyttöä ja epäsosiaalista

käytöstä. Tämän vuoksi myös näiden ajatusten tunnistaminen on tärkeää. (Holmberg & Kaven 2010.)

Eräs keskeisimmistä seikoista, joka johtaa epätarkoituksenmukaiseen ja toisinaan myös epäsosiaaliseen käytökseen on erilaiset *ajatusvääristymät*. *Mustavalkoajattelu* on ajattelumalli, jossa nähdään vain asioiden ääripäät. Tämä ajatusvääristymä estää näkemästä mitään muita vaihtoehtoja kuin asian kummassakin päässä olevat äärimmäiset vaihtoehdot, kuten sen, että jokin asia on ainoastaan hyvä tai huono. *Väärät yleistykset* kertovat puolestaan ajatusvääristymästä, jossa tilanteet yleistetään yhden satunnaisesti havaitun tilanteen perusteella. Tämä on tyypillinen ajatusvääristymä kaikenlaisissa ennakkoluuloissa ja rasmissa. *Aivoluteilu* on toisten ihmisten ajatusten lukemista. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta, että toisten ihmisten ajatuksia osattaisiin lukea oikein. Vihje käynnistyy usein toisen henkilön pienestä eleestä, esimerkiksi haukottelusta, jolloin toinen luulee, että toinen ei ole lainkaan kiinnostunut. Tässä on siis mukana mielivaltaista päättelyä. Vaikka aivoluteilu ei aina olekaan pahasta, se aiheuttaa epämiellyttäviä tunteita ja epätarkoituksenmukaista käytöstä silloin, kun se perustuu muihin ajatusvääristymiin. *Suurentelu* puolestaan tarkoittaa jonkin asian kielteisten tai myönteisten puolien liiallista korostamista. *Katastrofiajattelu* tarkoittaa, että kaikilla asioilla oletetaan olevan mahdollisimman kielteisiä seurauksia. *Henkilökohtaistaminen* on sitä, että yksilö kokee kaiken tekemisen liittyvän häneen. *Kategoriset imperatiivit* tarkoittavat sitä, miten muiden ihmisten tulisi ajatella, tuntea ja toimia. Kun näin ei luonnollisesti aina tapahdu, se aiheuttaa kiukun tunteita ja turhautumista. Tällainen on tyypillistä etenkin niille, jotka yrittävät aloitella päihteetöntä elämää. *Leimaaminen* on jonkin asian tai ihmisen leimaamista tietynlaiseksi, vaikka siihen ei olisi todellista syytä. Tämä perustuu pitkälti mustavalkoajatteluun. *Emotionaalinen päättely* on päättelyä, jota tehdään tunteista käsin vailla todellista tietopohjaa. *Valikoiva havaitseminen* on sitä, että keskitytään vain yhteen ominaisuuteen, joka on yleensä negatiivinen ja tehdään sen seurauksena mielivaltaisia päätöksiä. *Mielivaltaiset johtopäätökset* tehdään pienistä vihjeistä käsin, vailla todellisuuspohjaa. *Positiivinen poissulkeminen* tarkoittaa omien hyvien suoritusten väheksymistä ja liittyy

vertailevaan ajatteluun, jossa oma suoritus mitätöidään vertailemalla sitä muiden suorituksiin. *Taivaassa palkitaan* on Suomessa paljolti tunnettu ajatusmalli, jossa oletetaan, että kärsimys muuttuu hyveeksi ja huonovointisuus on takuu tulevalle palkinnolle. (Holmberg & Kaven 2010.)

Nämä haitalliset ajattelumallit on hyvä tunnistaa ja niiden korjaaminen auttaa tavoitteiden saavuttamisessa. Keskeisimpiä muutoksen esteitä yleensä ovat juuri ajatusvääristymät, jotka estävät jo hyvin alkaneiden yritysten toteutumista. On tärkeää ymmärtää, että se miten ajattelemme, vaikuttaa siihen, mitä tunnemme ja miten käyttäydymme. Kielteisestä ajattelusta voi tulla elämäntapa, joka johtaa vihamieliseen käyttäytymiseen, joka taas aiheuttaa sen, että pitkän tähtäimen suunnitelmia on vaikea toteuttaa. (Holmberg & Kaven 2010.)

Kurssilla käydään läpi myös stressin merkitystä päihteiden käytön rajoittamisessa. Päihteidenkäytön aloittaminen on todennäköisempää stressitilanteissa. Päihteisiin retkahtamista voidaan ehkäistä vähentämällä stressitilanteita ja parantamalla näistä tilanteista selviämistä. Stressin aiheuttajia ovat elämänmuutokset sekä arjen vastoinkäymiset. Se, miten paljon stressaannumme johtuu stressin aiheuttajasta, omista voimavaroista, elämän hallinnasta ja erilaisten elämäntilanteiden tasapainosta. Stressistä selviytyminen voidaan jakaa kahdenlaisiin taitoihin: kognitiivisiin eli ajatteluun ja mielikuviin liittyviin taitoihin ja behavioraalisiin eli aktiivisiin ja toiminnallisiin taitoihin. (Holmberg & Kaven 2010.)

Seuraavaksi käsitellään ongelmanratkaisua, jossa ongelma nähdään tilanteena, jossa on enemmän kuin yksi vaihtoehto. Ryhmän vangit eivät välttämättä pidä ongelma-sanasta, koska heistä itsestään on usein puhuttu käsitteellä ”ongelma”. Tämä on kurssissa se vaihe, jossa vastustus on suurimmillaan, joten kurssin ohjaajien on oltava tarkkana osattava motivoida ryhmää ja ylläpitää työskentelyhalukkuutta. Kurssilla kerrotaan, että ongelmanratkaisutaitoja voi oppia, tehokkailla ongelmanratkaisutaidoilla löydetään paras mahdollinen ratkaisu ongelmaan ja että psyykinen terveys lisää kykyä suoriutua ongelmaisista elämäntilanteista. On todettu, että päihdeongelmaisilla on usein puutteita ongelmanratkaisukyvyissä. (Holmberg & Kaven 2010.)

Viimeisenä teemana toisella kurssiviikolla on *retkahduksen ehkäisy*, jossa on kolme keskeistä asiaa: retkahduksen kognitiivinen malli, mielihaluja käsittely ja riskitilanteiden ennakointi. (Holmberg & Kaven 2010.)

Kurssin kolmannella viikolla ensimmäinen teema on *hyvän viestinnän avaimet*. Selvitetään mitkä ovat hyvään viestintään kuuluvia tekijöitä, todetaan, että kuunteleminen on tehokkaassa viestinnässä tärkeintä, sekä keskustellaan siitä, mitä on hyvä palaute ja mikä on palautteen tarkoitus. Lisäksi käsitellään vihaa tunteena ja sitä, että vihamielinen käyttäytyminen ei ole ainoa tapa pitää puoliaan. Kerrotaan, että viha on luonnollinen inhimillinen tunne fysiologisine tekijöineen ja että vihaa esiintyy kaikilla ihmisillä. Lisäksi käsitellään lyhyesti vihaan liittyviä väärinkäsityksiä sekä keinoja vihan hallitsemiseksi. (Holmberg & Kaven 2010.)

Näiden jälkeen käsitellään *jämäkkyyttä*. Käydään lyhyesti lävitse, miten pitää puoliaan eri tilanteissa ja millä tavalla sekä sitä, miten pitää puoliaan riskitilanteissa, kuten esimerkiksi silloin kun tarjotaan päihteitä. Tämän jälkeen käydään lävitse *erilaisia tapoja antaa palautetta*. Tavoitteena on, että pystyy antamaan palautetta toiselle rakentavasti ja tällä tavoin estää tunteiden patoutuminen, joka puolestaan saattaa johtaa päihteiden käyttöön. Lisäksi käydään lyhyesti lävitse miten tulee vastaanottaa palautetta. (Holmberg & Kaven 2010.)

Seuraavaksi kerrataan pikaisesti kognitiivinen malli ja siirrytään *päätöksentekoa* koskeviin asioihin. Käydään lävitse muun muassa retkahduksen ehkäisyyn liittyvää päätöksentekoa, koska päihdeongelmaisilla on usein erityisiä vaikeuksia juuri päätöksenteossa. Keskustellaan siitä, mitä hyötyä ja mitä haittaa päätöksellä on lyhyellä ja pitkällä tähtäimellä, ketä kaikkia tehty päätös koskee sekä mitä seurauksia päätöksellä on näille ihmisille lyhyellä ja pitkällä tähtäimellä. Kerrotaan, mitkä ovat päätöksenteossa huomionarvoisia näkökulmia sekä todetaan, että myös kieltäytyminen päätöksen teosta on päätös. (Holmberg & Kaven 2010.)

Viimeisenä teemana on *rikos ja seuraus*. Käsitellään sitä, mitä seurauksia rikoksella on tekijän vanhemmille, sisaruksille, puolisolle, lapsille, ystäville sekä rikoksen uhrille. Lisäksi keskustellaan siitä, millaisia ovat rikoksen uhrin tavalliset reaktiot, miten hän käyttäytyy, mitä hän tuntee ja millaisia fysiologisia reaktioita hänellä on. Lopuksi pohditaan, mitkä rikokset ovat vankien mielestä kaikkein törkeimpiä ja miten he asettaisivat rikoksia törkeysjärjestykseen. (Holmberg & Kaven 2010.)

Kurssin neljännellä ja viimeisellä viikolla on ensimmäisenä teemana *moraaliset dilemmat ja muut arvomaailmaan liittyvät tehtävät*. Arvojen ja niitä tukevien asenteiden käsittely on todella tärkeää silloin, kun hoidetaan epäsosiaalisia henkilöitä. Mikäli heille opetetaan vain selviytymistaitoja ilman, että heidän arvojaan muokataan uusille urille, on mahdollista, että he käyttävät uusia selviytymistaitojaan epäsosiaalisiin tarkoituksiin. Kurssilla vangit saavat tehtäviä, joiden tarkoituksena on selvittää millainen heidän arvomaailmansa on. Kurssin viimeisenä teemana on *tulevaisuuden käsittely*. Sitä käsitellään erilaisten tehtävien avulla, joissa selvitetään muun muassa valinnan vapautta, selviytymissuunnitelmia sekä muutostavoitteita. Lopuksi tarkistetaan vielä ryhmän yhteiset tavoitteet ja jokainen arvioi, miten ryhmä on saavuttanut tavoitteensa. Tämän jälkeen vangit saavat täytettäväksi palautelomakkeen kurssista. Lisäksi vangit saavat todistuksen siitä, että ovat suorittaneet Kalterit taakse - kurssin. (Holmberg & Kaven 2010.)

Kalterit taakse - kurssia on esitelty melko laajasti, koska vangeille esitetyt kysymykset sisältävät huomattavan määrän teemoja, joita on käsitelty kurssilla. Kalterit taakse - kurssin sisältö on saatavilla ainoastaan Järvenpään sosiaalisairaalan internet-sivuilla. Tämän vuoksi kaikki tässä tutkimuksessa esitetyt asiat, jotka liittyvät kurssin sisältöön ovat samasta lähteestä.

5 Aiempia kokemuksia eri vankiloiden päihdetyöstä

5.1 Ensimmäiset Kalterit taakse ryhmät

Vuosina 1997–1998 toteutetuissa Kalterit taakse hoito-ohjelman kokeiluissa oli nykyisen hoito-ohjelman tavoin teemat neljälle hoitoviikolle. Ensimmäisen viikon teemana oli tietoisuuden lisääminen ja motivointi. Toisen viikon teemana olivat vaihtoehtoiset selviytymiskeinot, kolmannella viikolla elämäntyyli ja neljännellä viikolla uudet samaistumiskohteet ja Kalterit takana-identiteetin kehittäminen. Näiden teemojen alla käsiteltiin samankaltaisia asioita kuin nykyisellä Kalterit taakse kurssilla. Lisäksi katseltiin joka viikolla viikon aiheeseen liittyvä elokuva ja keskusteltiin siitä. Vangeille järjestettiin myös toiminnallista yhdessäoloa. (Kallio 1999, 10–11.)

Vankien kokemukset ensimmäisistä Kalterit taakse ryhmistä. Vangeilta saatiin runsaasti palautetta. Myönteisiä mainintoja hoito-ohjelman sisällöstä löytyi kaikkiaan 372. Kaikkein myönteisimpänä vangit kokivat ajattelutapansa muuttumisen. He olivat alkaneet pohtia omaa elämäntilannettaan, alkaneet etsiä ja löytää uusia selviytymismekanismia, heidän syy-seuraus yhteyden oivaltamisensa oli kehittynyt, ongelmanratkaisutaitoja oli tullut lisää, mustavalkoajattelu oli vähentynyt ja ajattelutapa oli monipuolistunut huomattavasti. (Kallio 1999, 14.) Vuosina 1997–1998 toteutettiin kaikkiaan 17 hoito-ohjelmaa.

Myönteistä palautetta tuli myös ryhmäytymisestä; ryhmässä olemisesta ja siihen kuulumisesta. Vangit kokivat vapauttavana mahdollisuuden puhua omista asioistaan selvin päin ja muiden ryhmäläisten kuullen. Tämä vaatii uskallusta, koska omista asioista on aiemmin rohjettu puhua ainoastaan päihtyneenä. Lisäksi omien kokemusten kertomisesta saatu tuki ja palaute lisäsi itseluottamusta. Ryhmä mahdollisti myös hyvien ihmissuhteiden kokemisen. (Kallio 1999, 14.)

Lisäksi vangit kokivat hyötynensä niistä tiedoista, joita he saivat päihdeistä ja päihdeongelmista. Tiedot auttoivat heitä hahmottamaan omaa elämäntilannettaan ja asettamaan tavoitteita päihdeidenkäytölleen. Myös

päihteiden käytön merkitys terveydelle alettiin ymmärtää uudella tavalla. (Kallio 1999, 14.)

Kielteisiä mainintoja hoito-ohjelmasta vangeilta kerättiin 110 kappaletta. Eniten kriittistä palautetta sai kurssin lyhyt kesto ja sen liiallinen intensiteetti, jonka vuoksi vangit kokivat, että asioiden sulatteluun ei jäänyt riittävästi aikaa. Lisäksi tehtäviä oli vankien mukaan liikaa yhdelle kurssille, jonka puolestaan johti siihen, että tehtävien syvällisempään pohtimiseen ei jäänyt tarpeeksi aikaa. (Kallio 1999, 14.)

Ryhmän työskentelytapa ei ollut kaikkien vankien mieleen. Toiset pitivät sitä liian vaikeana ja kirjalliset tehtävät jakoivat mielipiteitä. Osa vangeista piti tehtäviä ja toimintatapoja lapsellisina. Joidenkin mielestä henkilökohtaisiin asioihin puututtiin liikaa, pikkuseikkoihin takerruttiin liikaa ja psykologiset luennot eivät kiinnostaneet. Se, että toiset olivat kurssilla mukana vain aikaa kuluttamassa, ärsytti niitä, jotka suhtautuivat kurssiin vakavasti. (Kallio 1999, 14–15.)

Muita kielteisiä kokemuksia olivat päihdeongelmasta johtuvat haitat, jotka ilmenivät levottomuutena ja vaikeutena osallistua ja keskittyä ryhmän toimintaan. Päihteettä oleminen oli monelle vaikeaa ja sitä lisäsi entisestään päihteistä puhuminen kurssin aikana, joka myös aiheutti monelle mielitekoja päihteiden suhteen. Uutta tietoa saatiin vankien mielestä liian vähän ja eniten tietoa olisi kaivattu huumeista, retkahduksen riskitilanteista ja ihmisen käyttäytymisestä. Myös vartijoiden negatiivinen suhtautuminen vankien hoito-ohjelmaan osallistumiseen koettiin kielteisenä. (Kallio 1999, 15.)

Kurssin sisältöä koskevia muutosehdotuksia saatiin vangeilta kaikkiaan 123. Eniten he kaipasivat lääkärin ja psykologin luentoja huumeista, päihteiden vaikutuksesta, päihteiden aiheuttamista sairauksista ja erilaisista päihdeongelmista. Lisäksi he olisivat halunneet syvällisempää tietoa ja asioiden tarkempaa käsittelyä, enemmän tehtäviä, pitempiä keskusteluja ja luentoja sekä ainoastaan päihdeongelmiin keskittymistä. Vangit olivat myös kiinnostuneet siitä, millaisia hoitomahdollisuuksia vankilassa olisi tarjolla. Lisäksi he toivoivat,

että kurssi olisi ollut pidempi, koska neljä viikkoa koettiin liian tiiviiksi. Ehkä juuri kurssin tiiviyden vuoksi kaivattiin lisää toiminnallista yhdessäoloa, kuten liikuntaa, rentoutusta, retkiä, videoita ja luovaa toimintaa sekä yhdessäoloa selvin päin. Vankien toiveena oli myös suunnitelmallisuuden lisääminen vankien kurssille valinnan suhteen. Toivottiin, että kurssille osallistujat olisivat motivoituneita ja sen vuoksi vankien mielestä kurssille sopivat parhaiten ne vangit, joiden tuomio oli loppuvaiheessa, tämä helpottaisi myös siviiliin siirtymistä. Myönteistä palautetta saatiin kolminkertainen määrä kielteiseen verrattuna ja monet vangit olivat kiitollisia hoitomahdollisuudesta. Kiitosta saivat niin päihdehuollon kuin vankiloiden työntekijät. Palautteiden määrä kertoi vankien aktiivisuudesta, innostuksesta ja osallistumisen tarpeesta. Hoitojakson merkitys oli ollut monille vangeille huomattavan suuri. Henkilökunnan mukaan vankien palautteet olivat pitkälti ennalta odotettuja, koska vankilan ulkopuolella järjestetty päihdehoito oli vangeille myönteinen kokemus, koska se osoitti, että heihin luotettiin. (Kallio 1999, 15–16.)

Positiivisena henkilökunnan kannalta koettiin se, että VP-projektin aikana kehitettyä Kalterit taakse hoito-ohjelmaa voidaan soveltaa joustavasti aina sen hetkisten kohderyhmien tarpeet huomioiden. Kalterit taakse hoito-ohjelman lisäksi kehitettiin kaksi muuta koulutuspakettia; yleinen päihdekoulutus sekä Kalterit taakse perehdytyskoulutus. Positiivista näissäkin on se, että niitä voidaan muuttaa ja räätälöidä kunkin tilaajavankilan tarpeisiin soveltuviksi. (Kallio 1999, 43.)

5.2 Kokemuksia naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa

Riitta Granfelt on tutkinut naisvankien päihdekuntoutusta Hämeenlinnassa sijaitsevassa Vanajan vankilassa, joka on avovankila. Tutkimus on rikosseuraamusviraston tilaama toimintatutkimus, jonka tavoitteena oli vaikuttaa vapauteen valmentavan päihdeohjelman kehittämiseen. Hän tutki kahta päihdeohjelmaryhmää, toista syksyllä 2005 ja toista keväällä 2006. Kurssit olivat sisällöltään samoja.

Vanajan osaston päihdeohjelma ei ole tiukasti strukturoitu, mutta rakentuu kuitenkin tiiviisti käsikirjan ympärille. Päihdeohjelmassa painottuu kirjallisten tehtävien tekeminen sekä niiden pohjalta keskusteleminen. Lisäksi ohjelman tarkoituksena on antaa tietoa päihderiippuvuudesta siten, että kurssilaiset tiedostaisivat paremmin oman päihdeongelmansa luonteen. Päihdeohjelman käsikirja sisältää päihderiippuvuuden lisäksi itsetuntemukseen, rikolliseen elämäntapaan ja vapauteen valmistautumiseen liittyviä asioita. Käsikirjan tehtävät ovat osittain yhteneviä Kalterit taakse-kurssin sekä Hämeenlinnan vankisairaalan Elämäni valinta-päihdekuntoutujan käsikirjasta sekä muista kognitiivisista ohjelmista. Päihdeohjelman osana on läheisriippuvuutta käsittelevä jakso, joka perustuu pitkälti Tommy Hellstenin kirjojen mukaisiin ajatusmalleihin. (Granfelt 2007, 80-81.)

Kurssi ei ole vielä läpäissyt hyväksymismenettelyä, vaan sen työstäminen kognitiiviseen viitekehykseen perustuvaksi ja naisnäkökulman huomioivaksi huomioivaksi käsikirjaksi vie joitakin vuosia. Nykyinen versio ei huomioi naisnäkökulmaa ja sen tehtävät ovat jossakin määrin vaikeaselkoisia, eikä käsikirja muodosta riittävän ehyttä kokonaisuutta. (Granfelt 2007, 81.)

Päihdeohjelmaa ei tee kognitiiviseksi se, että sen tehtävät on laadittu kognitiivisen viitekehyksen mukaan. Kurssin ohjaajan tulee olla koulutettu siten, että hän sisäistää kyseisen teorian niin hyvin, että hän pystyy itse ymmärtämään tehtävät kognitiivisen viitekehyksen pohjalta sekä selittämään käsiteltävän teeman ja siihen liittyvät tehtävät sillä tavoin, että vangit ymmärtävät mistä on kyse. Mikäli ohjaajalla ei ole koulutusta tähän, on hänen vaikeaa motivoida vankeja keskittymään tehtävään. Tällöin on myös mahdollista, että kurssin osiot jäävät irralliseksi kokonaisuudeksi. (Granfelt 2007, 79.)

Tässä tutkimuksessa ei voitu arvioida kognitiivis-behavioraalisen viitekehyksen soveltuvuutta päihdeohjelman taustateorian. Syynä oli se, että kyseisen kurssin päihdeohjaaja ei ollut tehtävään tullessaan saanut koulutusta kyseisen viitekehyksen käyttöön. Hän hakeutui koulutukseen niin pian kuin se oli mahdollista, mutta koulutus alkoi vasta vuoden 2006 alusta. Näin ollen syksyn

2005 kurssi ei edennyt kognitiivis-behavioraalisen viitekehyksen mukaisesti ja keväällä 2006 kyseisen ohjaajan opinnot olivat vasta alussa. (Granfelt 2007, 79.)

Ryhmän sisäiset ongelmat. Ongelmallista oli se, että naisten henkilökohtaisia ongelmia tuli aika vähän koko ryhmän jaettavaksi. Tuntuma näiden naisten henkilökohtaisiin huoliin ja toiveisiin jäi melko heikoksi. Optimaalinen tilanne olisi, että käsikirja strukturoisi ohjelman toteutusta siten, että se tukisi kurssille osallistujien henkilökohtaisen otteen vahvistumista suhteessa päihdeongelmaan. Tutkimuksen kohteina olleita ryhmiä ohjannut päihdeohjaaja antoi tilaa kaikille ryhmään osallistuneille naisille ja rohkaisi heitä kertomaan ajankohtaisista huolistaan, mutta ryhmässä ei aina haluta puhua kaikista asioista. (Granfelt 2007, 82-83.)

On mahdollista, että ryhmässä on ikään kuin kaksi tasoa; se, mistä keskustellaan ja se mistä vaietaan. Useimmilla naisvangeilla on siviilielämään liittyviä huolia, jotka vaikeuttavat heidän jaksamistaan kurssilla. Kurssilla voi aistia vankien tunteita ja tämä tekee kurssin ohjaamisen ajoittain hyvin kuormittavaksi. Myös ryhmän jäsenet ovat herkkiä aistimaan toistensa tunteita, jonka vuoksi joitain asioita jätetään käsittelemättä, jotta toisille ryhmän jäsenille ei tule sen vuoksi hankalaa oloa. (Granfelt 2007, 93.)

Kevään 2006 kurssilla vallitsi aluksi avoin ja kannustava ilmapiiri, joka huononi kaiken aikaa ryhmän edetessä. Ongelmaa yritettiin käsitellä ja saavuttaa kurssin alkupuolen avoin tunnelma, mutta siinä kuitenkin täysin onnistuttu. Vangit yrittivät itsekkin ratkaista ongelmaa ja lupasivat hyväksyä toisensa sellaisenaan sekä tukea toisia niin paljon kuin mahdollista. Vangit kokivat, että suoraan sanominen on vaikeaa, kun ei koskaan tiedä, miten muut reagoivat, eikä ole luottamusta muihin. Toisin sanoen tulee raja, jonka yli ei voi mennä. (Granfelt 2007, 97-98.)

Kurssilla oli epäasiallista käytöstä, kuten haukottelua, kuljeskelua ja touhuilua, eli kaikkea sellaista, mitä tulisi karsia pois heti kurssin alussa. Kun muut käyttäytyvät epäasiallisesti toisen kertoessa elämästään, tämä saa kyseisen

henkilön nolostumaan ja ajattelemaan, että kukaan ei ole kiinnostunut hänestä. Ohjaaja joutui useita kertoja puuttumaan häiriöihin, joita olivat toisten vankien kuljeskelu ympäriinsä sekä ohjaajan tai toisen vangin puheen keskeyttäminen. (Granfelt 2007, 98.)

Vankilassa peruseriaate on epäily kaikkia ja kaikkea kohtaan. Tämän vuoksi luottamuksellisen ilmapiirin rakentaminen ryhmään on vaikeaa. Koska henkilökunnan velvollisuus on kontrolloida vankeja eri tavoin, tämä jo itsessään viestii, että vankiin ei voi luottaa. Vankikulttuurille keskeistä on oman yksityisyyden suojaaminen niin henkilökunnalta, kuin muilta vangeilta. Ryhmässä joudutaan hakemaan luottamusta, joka mahdollistaisi työskentelyn kaikesta huolimatta. Syksyn päihdekurssille osaalistuneiden vankien mukaan alku ei ole ollut helppoa, mutta ilmapiiri on kuitenkin ollut aivan hyvä. (Granfelt 2007, 99.)

Kun huomioidaan, että kyseessä oli ohjaajan ensimmäinen ryhmä, jonka hän veti naisvangeille, ovat tulokset kuitenkin erinomaisia. Kummastakaan ryhmästä ei kukaan keskeyttänyt kurssia, eikä ketään jouduttu poistamaan kurssilta. (Granfelt 2007, 99.)

Johtopäätöksiä. Todettiin, että päihdeohjelmalla on selkeä teoreettinen viitekehys, joka tarjoaa siihen osallistuville naisvangeille mahdollisuuden sisäistää kognitiivis-behavioraalisen viitekehyksen perusteet ja saada niistä tukea kuntoutumiselleen. Päihdeohjaajan työ havaittiin vaativaksi ja emotionaalisesti kuormittavaksi. Kun päihdeohjaaja vastaa yksinään kurssin toteutuksesta on hänen saatava riittävän intensiivistä työn ohjausta. Vuorovaikutustaidoilla on suuri merkitys ryhmää ohjattaessa ja näitä taitoja on mahdollisuus kehittää ammattitaitoisen työnohjaajan avulla. (Granfelt 2007, 146.)

Päihdeohjelman toimintamuotoja on mahdollista monipuolistaa. Vangit kertoivat, että pitäisivät siitä, että toimintahetkiä ja keskustelutuokioita lisättäisiin. Kun keskityttiin pelkästään ajattelun, kirjoittamisen ja keskustelun varaan rakentuvaan työskentelyyn ryhmäläisillä oli ajoittain huomattavia vaikeuksia.

Pelkkä päihdeongelman työstäminen on vaikeaa kirjallisten tehtävien avulla ja vaikeutta lisäsi entisestään se, että vangit pelkäsivät, etteivät ymmärrä tehtävänantoa oikein. (Granfelt 2007, 146.)

Koska naisvankien päihdeongelma kytkeytyy lukuisiin psykososiaalisiin ongelmiin, lasten huostaanottoon, parisuhdeväkivaltaan, perheen särkymiseen ja niiden myötä masennukseen ja ahdistukseen on selvää, että tällaisista asioista tulisi voida puhua. Ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa mahdollisuudet syventyä kovin henkilökohtaisiin ja arkaluontoisiin asioihin ovat rajalliset. Ryhmäkuntoutuksessa luottamuksellisuus ja avoimuus eivät ole helposti saavutettavissa. Vuorovaikutukseen liittyvät pelot voivat olla monen esteenä silloin, kun pitäisi keskittyä omaan kuntoutumiseen. Moni ryhmään osallistuneista olisi mieluummin halunnut yksilötyötä. Tämän vuoksi yksilötyön kehittäminen ohjelmatyön rinnalla on äärimmäisen tärkeää. (Granfelt 2007, 147.)

Päihdeohjelman valintaprosessi osoitti, kuinka moniongelmaisia naisvangit ovat. Valintakriteerit ovat liian korkeat monille päihdeongelmaisille naisille. Vankilan kuntouttavan työn haaste on järjestää sellaista päihdekuntoutusta, johon psyykkisesti huonokuntoiset vaikeasti päihdeongelmaiset naisvangit kykenisivät osallistumaan. Ellei näin tapahdu, kaikkein sairaimmat ja vaikeammin päihdeongelmaiset syrjäytyvät myös päihdekuntoutuksesta. (Granfelt 2007, 149.)

Lisäksi todettiin, että myös kokemustaito on arvokasta. Vaikka kognitiivis-behavioraalinen viitekehys on laajalti käytössä vankiloiden päihdehoito-ohjelmissa, on perusteltua antaa tilaa myös muille näkökulmille. Yksilötyö voi myös olla korkeatasoista, vaikka se ei perustukaan mihinkään tiettyyn viitekehukseen. Monilla vankeinhoidon työntekijöillä on työkokemuksen mukanaan tuomaa näkemystä ja taitoa lähestyä sellaisia ihmisiä, jotka elävät vaikeassa tilanteessa. (Granfelt 2007, 150.)

6 Tutkimusongelmat

Turun vankila toteuttaa päihdekuntoutusta yksilökeskusteluina ja ryhmässä tapahtuvana päihdeohjelmatyönä. Tutkimuksessa oli tarkoitus selvittää, mikä olisi vangeille hyödyllisin päihdekuntoutusmuoto, koska henkilöstöresurssit ovat rajalliset ja niiden oikeanlainen priorisointi hyödyttää niin vankeja kuin henkilökuntaa. Tässä tutkimuksessa päihdeohjelmatyöllä tarkoitetaan Kalterit taakse-ohjelmaa. Haastattelukysymysten teemat olivat samoja sekä vangeille että vankilan henkilökunnalle.

Keskeiset tutkimusongelmat ovat:

1. Miten vangit ovat kokeneet Turun vankilassa toteutettavan päihdetyön?
2. Mitkä ovat vankien näkökulmasta yksilöpäihdetyön ja päihdeohjelmatyön hyvät ja huonot puolet?
3. Kokevatko vangit että heidän ajatus- ja toimintamallinsa ovat muuttuneet kognitiivis-behavioraalisen ajattelun tavoitteiden mukaisesti?
4. Mitä vangit ajattelevat omasta kuntoutumisestaan vankeustuomion aikana?

Muita tutkittavia asioita ovat:

1. Kokevatko vangit että heidän minäkäsityksensä on muuttunut yksilötyön ja päihdeohjelmatyön vaikutuksesta?
2. Miten suuri on vertaistuen merkitys?
3. Mitä keinoja vangit aikovat käyttää pysyäkseen raittiina vankeustuomion päätyttyä?

7 Tutkimusmenetelmät

7.1 Teemahaastattelut ja niistä saatu aineisto

Vankien haastattelut toteutettiin Turun vankilassa ajalla 14.5. - 28.5.2010. Haastateltavat vangit valittiin huolella vankilan henkilökunnan asiantuntemusta hyväksikäyttäen. Haastattelut tehtiin tiloissa, jotka ovat tarkoitettu vankien kanssa käytäviin keskusteluihin. Haastattelut sujuivat kaikkien vankien osalta hyvin, kaikki vastasivat kysymyksiin huolella ja materiaalia kertyi melko runsaasti. Kaikki haastatteluun pyydyt vangit suostuivat haastattelupyyntöön. Haastateltavia vankeja oli kuusi.

Lisäksi haastateltiin kahta Turun vankilan päihdetyön erityisohjaajaa. Heidän haastattelukysymystensä teemat olivat pitkälti samoja kuin vangeillakin, mutta asioita tarkasteltiin heidän näkökulmastaan.

Alun perin oli tarkoitus haastatella 7-8 vankia sekä 3-4 päihdetyön ohjaajaa. Haastateltavien lukumäärän pienentämiseen päädyttiin alkuperäissuunnitelman sijaan sen vuoksi, että tutkija teki tutkimustaan yksin, eikä suinkaan parityönä, joka on tämällytyypisissä tutkimuksissa melko yleistä. Lähinnä haastattelujen litteroiminen sanasta sanaan sekä niistä nousevien teemojen kokoaminen olisi ollut todella työlästä ja aikaavievää.

Kvalitatiivisen aineiston koon määrittämiseksi on muotoutunut muutamia sääntöjä. Aineistoa on riittävästi silloin, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Yksi menetelmä aineiston riittävyyden määrittämiseksi on puhua aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. (Eskola & Suoranta 2008, 62.) Jo näinkin pienen joukon vankeja käsittävissä haastatteluissa toistui useaan kertaan samoja asioita.

Tutkimusta aloitettaessa pyrittiin ottamaan tarkoin huomioon ne seikat jotka vaikuttavat siihen, kuinka luotettava tutkimuksesta tulee. Haastateltavat vangit valittiin huolella. Tarkoituksena oli löytää vankeja, jotka olivat vankeustuomionsa aikana olleet mukana niin yksilöpäihdetyössä kuin Kalterit

taakse ohjelmapäihdetyössä. Näiden seikkojen suhteen tuli jonkin verran eroavaisuuksia sen suhteen, että osa vangeista oli jo suorittanut Kalterit taaksekurssin ja osalla sen suorittaminen oli vielä jonkin verran kesken. Kaikki vangit olivat kuitenkin osallistuneet yksilöpäihdetyöhön ja kaikilla vangeilla oli takanaan jo useita päihdetyön erityisohjaajan kanssa käytyjä kahdenkeskisiä keskusteluja. Lisäksi kaikilla vangeilla oli takanaan pitkä päihteiden käytön historia. Vankien osallistuminen molempiin päihdetyön muotoihin oli ehdoton edellytys, koska tutkimuksessa pyrittiin monin tavoin selvittämään vankien mielipiteitä kummastakin päihdekuntoutuksen muodosta, sekä siitä kumman kuntoutusmuodon kukin vanki oli kokenut itselleen sopivammaksi vaihtoehdoksi.

Tämän lisäksi pidettiin keskeisenä, että vangit olivat rikostaustoiltaan erilaisia. Tämä oli tärkeää sen vuoksi, etteivät kaikki haastateltavat profiloitu samankaltaisten rikosten tekijöiksi ja aiheuta tutkijalle uutta tutkimusongelmaa siitä, ovatko vastaukset mahdollisesti tietynlaisia sen vuoksi, että kaikki haastateltavat suorittavat tuomiotaan samankaltaisista rikoksista. Vaikka haastateltavista vangeista osa suoritti haastatteluhetkellä tuomiota samasta rikoksesta kuin toinen haastateltava, siitä ei ollut haittaa sen vuoksi, että heillä kaikilla oli takanaan myös muita rikoksia, jotka eivät olleet samankaltaisia kuin ne rikokset joista he parhaillaan suorittivat tuomiotaan.

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkijan tarkka selostus tutkimuksen eri vaiheiden toteuttamisesta. Olosuhteet, joissa tutkimuksen aineisto on saatu kokoon, tulisi kertoa tarkasti ja totuutta muuntelematta. Haastattelututkimuksissa tulisi kertoa haastattelupaikan olosuhteista ja niihin vaikuttaneista tekijöistä. Mahdolliset virhetulkinnat tai muut häiriötä aiheuttaneet tekijät tulisi mainita ja lisäksi tutkijan pitäisi jollakin tapaa pystyä itse arvioimaan onko mielestään onnistunut tutkimuksen eri vaiheissa. (Hirsjärvi 2001, 217.)

7.2 Aineiston analyysimenetelmät

Aineisto on teorialähtöinen. Teoreettisena lähtökohtana on kognitiivis-behavioraalinen lähestymistapa ja sen käytännön sovelluksena vankilan päihdetyössä ovat Kalterit taakse-ohjelmatyö sekä yksilötyössä käytettävät sovellukset edellä mainitusta lähestymistavasta.

Kaikki haastattelut purettiin litteroimalla ja ne tuottivat yhteensä 32 sivua tekstiä. Tekstit olivat luonteeltaan pääasiassa haastatteluteemoihin liittyviä, mutta taustoittivat samalla vankien elämää ja päihteiden käytön historiaa.

Kaikki haastattelut on purettu ja litteroitu eli kirjoitettu puhtaaksi sanasta sanaan muutaman viikon aikana, eli heti sen jälkeen kuin viimeinen haastateltava oli haastateltu. Näin välttyttiin siltä, etteivät keskeiset tutkittavat asiat vahingossa jää huomiotta, kuten olisi mahdollista silloin, kun aikaa haastatteluista on kulunut liikaa.

Haastatteluista poimittiin erilaisia teemoja ja niiden alakäsitteitä ja näistä saatuja vastauksia vertailtiin keskenään. Lisäksi aineistosta nousevia keskeisiä tutkimusongelmiin vastauksia tuovia asioita alleviivattiin erivärisin huomiokynämerkinnöin. Lopuksi koottiin sellaisia vankien kertomia asioita, jotka selvensivät ja tarkensivat heidän näkemyksiään. Nämä kertomukset lisättiin tulososaan suorina lainauksina.

Aineistoa lähestytään usein ensimmäiseksi tematisoinnin kautta. Tällä tavoin aineistosta voi nostaa esiin niitä asioita, jotka vastaavat tutkimusongelmiin. Tämä myös mahdollistaa vertailun eri teemojen esiintymisen suhteen. Näin aineistosta voidaan poimia keskeiset aihealueet ja erotella ne niistä aiheista, jotka eivät ole tutkimuksen kannalta olennaisia. Teemoittelun onnistumisen edellytyksenä on teorian ja empirian välinen vuorovaikutus, joka lomittuu toisiinsa tutkimustekstissä. (Eskola 2008, 174–175.)

7.3 Tutkimuksen luotettavuus

Ennen kuin tutkimusta voitiin aloittaa, sitä varten tuli anoa tutkimuslupa rikosseuraamuslaitokselta, joka on oikeusministeriön alainen instanssi. Tutkimusluvan myöntämisen jälkeen tutkija sai käyttöoikeudet Turun vankilan asiakastietojärjestelmään. Tutkija on tutkimusta varten saamistaan tiedoista vaitiolovelvollinen ja kaikki tutkimuksessa esitetyt vankeihin liittyvät asiat on esitetty vankien anonymiteettia kunnioittaen. Koska haastateltavat vangit ovat voineet luottaa siihen, ettei heidän henkilöllisyytensä paljastu, heidän on ollut mahdollista puhua rohkeammin.

Kaikkia vankeja informoitiin tutkimukseen osallistumisesta samalla tavoin. Heille kerrottiin kuka suorittaa tutkimuksen, mitä tutkimus koskee, kuinka kauan haastattelu suunnilleen kestää ja kuka tutkimuksen on tilannut. Vangit eivät saaneet haastattelukysymyksiä etukäteen. Joistakin haastattelukysymyksistä syntyi virhetulkintoja, joista onneksi selvittiin sillä, että vanki itse kertoi, ettei ymmärtänyt kysymystä. Tutkija puolestaan kertasi kuulemiaan vastauksia ja antoi näistä vangille yhteenvedon varmistamalla näin sen, että oli ymmärtänyt vangin kertomuksen vangin haluamalla tavalla.

Keskeistä vankien valinnoissa oli se, että he olivat olleet mukana sekä yksilötyössä, että Kalterit taakse-kurssilla. Toinen keskeinen seikka oli kaikkien vankien pitkä päihdehistoria. Lisäksi koettiin tärkeäksi se, että kaikilla vangeilla oli takanaan erilaisia rikoksia, etteivät he profiloidu samankaltaisten rikosten tekijöiksi, joilla on samankaltaiset mielipiteet. Sillä ei ollut merkitystä, että muutama vanki suoritti haastatteluhetkellä vapausrangaistusta samasta rikoksesta kuin toinen, vaan sillä, että kaikilla oli takanaan erilaisia rikoksia. Lisäksi haastatteluissa huomioitiin myös naisvankien näkökulma, mutta otettiin huomioon, että miesvankeja on kuitenkin huomattavasti enemmän.

Litteroitu aineisto teemoiteltiin ja teemoja poimittiin aineistosta esiin erivärisin huomiovärikynämerkinnöin. Näin voitiin vaikuttaa siihen, että mikään teemoista tai muista esille nousseista asioista ei jäänyt epähuomiossa kirjaamatta.

Luotettavuutta lisää myös se, että haastattelukysymyksistä on löydettävissä sovellus kognitiivis-behavioraalista teoriasta.

Haastattelutiloilla oli myös suuri merkitys. Oli tärkeää, että kaikkia vankeja haastateltiin samoissa tiloissa. Äänen kuuluvuus tiloissa oli hyvä, samoin valaistus, eivätkä ulkopuoliset häiriötekijät, kuten melu, kantautuneet haastatteluhuoneeseen.

Tekniset seikat tutkimuksessa huomioitiin mahdollisimman hyvin siltä osin, että haastatteluissa ja niiden purkamisessa käytetty sanelukone oli uusi ja hyvälaatuinen ja sen äänentoiston tasoa testattiin useaan kertaan ennen haastattelujen aloittamista.

8 Tulokset

8.1 Vankien näkemykset yksilöpäihdetyöstä

Ensimmäisenä tarkasteltiin vankien näkemyksiä vankilassa tehdystä yksilöpäihdetyöstä ja siitä, millaisena he ovat kokeneet vankilan päihdetyöntekijöiden ammatillisen pätevyyden. Kaikki haastatellut vangit olivat sitä mieltä, että olivat yksilöpäihdetyössä tulleet kuulluksi ja ymmärretyksi haluamallaan tavalla. Lisäksi he kokivat, että työntekijöiden heitä kohtaan osoittama kiinnostus oli aitoa ja että he saivat yksilökeskustelujen avulla apua keskeisimpiin ongelmiinsa.

Toisena kartoitettiin yksilöpäihdetyön aikaansaamia erilaisia muutoksia. Kaikki vangit yhtä lukuun ottamatta olivat sitä mieltä, että oma minäkäsitys on muuttunut yksilökeskustelujen myötä. Osa heistä kertoi, että yksilökeskustelujen myötä itseluottamus on vahvistunut. Yksittäisiä mainintoja tuli itsetuntemuksen parantumisesta, elämänarvojen muuttumisesta sekä turhien luulojen karisemisesta. Kun kysyttiin ovatko yksilökeskustelut muuttaneet käsitystä muista ihmisistä ja ympäristöstä saatiin yksisanaisia vastauksia, eikä niitä osattu perustella. Vaikutti siltä, kuin kysymystä ei olisi ymmärretty kunnolla tai

että se ymmärrettiin väärin. Puolet vastaajista kertoi, että käsitys muista ja ympäristöstä on muuttunut, mutta he eivät osanneet perustella asiaa.

Seuraavaksi haastateltavilta vangeilta kysyttiin ovatko he oppineet vaikuttamaan niihin tilanteisiin, jotka saattavat johtaa päihteiden käyttöön. Kysymyksen asettelussa kerrottiin, että vangin tulisi mielessään sijoittaa tämänkaltainen tapahtuma siihen ajankohtaan, kun hän on jo vapautunut vankilasta. Näistä tapauksista muutama vanki kertoi, että on oppinut kohteliaasti sanomaan ei, silloin kun tarjolla olisi päihteitä. Yksittäisiä mainintoja tuli läheisten antamasta tuesta, sekä siitä, että on oppinut ajattelemaan ensin, ennen kuin lähtee käyttämään päihteitä. Yksi maininta tuli myös siitä, että rikollinen ajattelu on suurempi ongelma kuin itse päihteiden käyttö.

Päihteiden käytön seurauksien ymmärtämistä kartoitettiin ja kysyttiin ovatko yksilökeskustelut lisänneet ymmärrystä seurauksista ja miten se ilmenee. Puolet vastaajista mainitsi nykyään ymmärtävänsä paremmin päihteiden käyttönsä seurauksia; miten ne ovat vaikuttaneet lapsiin, perheeseen ja lähimmäisiin. Yksi muun muassa mainitsi, että hänestä tulee päihteiden vaikutuksesta melko tunteeton. Muutama mainitsi tiedostavansa nykyään päihteiden käytön taloudelliset haitat.

Yksilötyön motivoivasta vaikutuksesta raittiuteen oltiin aika lailla yksimielisiä, keskustelut ovat tukeneet ja niillä on saatu lisää ymmärrystä päihteiden haitoista. Yksi maininta tuli siitä, että yksilökeskustelut ovat tukeneet raittiuteen enemmän kuin Kalterit taakse – kurssi.

Kaikki vangit olivat huomanneet muutoksia itsessään yksilökeskustelujen seurauksena.

”Mä osaan kattoo totuutta paremmin silmiin ku ennen ja osaan myöntää asioita ittelleni.”

”Et on tullu itseluottamust ja näkee niinko paljon valosampana kaikki asiat ja ei masenna enää niin paljon, ko siin yksilöjutus toinen on niin kannustava.”

”No ensinnäkin just toi niinku et pääsääntösesi ajattelen muutaman kerran, ennen ko mä teen mittään ja sit se, et elämällä on joku muukin suunta.”

Yhtenä teemana oli menneisyydestä ja tulevaisuudesta keskusteleminen. Kaikki vangit halusivat yksilökeskusteluissa puhua tulevaisuudesta ja kaksi heistä ilmoitti halunsa keskustella myös menneisyydestä.

”Kyl ne menneet asiat on mennei asioita, mun mielestä ne pitää unohtaa ja koska niist on niinku sovitukses tehty, elikkä istutaan täällä ja näin, miks mä jauhaisin niistä...”

”Kyl siit menneisyydestä on tähän menses niinku 90-prosenttisesti puhuttu, ja kai siit tulevaisuudest voi puhuu ihan mitä vaan, mut jollei sitä menneisyyt oo niin sanotusti revitty auki, niin ei oo kyl mitään tulevaisuuttakaan.”

Yksilökeskustelujen myötä vangeille on annettu myös *kirjallisia tehtäviä*, joita heidän on tarkoitus tehdä itsekseen. Valtaosa vangeista oli sitä mieltä, että tehtävät olivat hyödyllisiä ja niistä sai paremman hyödyn, kun niitä sai miettiä itsekseen kaikessa rauhassa. Monet kertoivat, että olivat tehtävien myötä alkaneet enemmän miettiä itseään ja tekemisiään ja saaneet myös uusia ajatuksia. Haastatteluissa ilmeni myös se, että muutamien vankien kohdalla tehtävät olivat aiheuttaneet aluksi voimakkaita ennakkoluuloja, oli pohdittu sitä, miksi tällaisia tehtäviä tehdään, minne ne päätyvät ja ketkä kaikki niitä lopulta lukevat.

Lopuksi kartoitettiin *yksilötyön hyviä ja huonoja puolia*. Kaikki vangit olivat sitä mieltä, että yksilökeskusteluissa oli runsaasti hyviä puolia. Esille tuli muun muassa se, että he pitivät hyvin tärkeänä sitä, että keskusteluissa keskityttiin ainoastaan kunkin vangin omiin henkilökohtaisiin asioihin ja että niitä käytiin läpi hyvin tarkasti. Lisäksi kerrottiin, että yksilökeskusteluissa voi puhua kipeistäkin asioista ja niihin saa asiantuntevaa apua. Kaikkein keskeisimpänä miinuksena yksilökeskusteluista mainittiin resurssipula, valtaosa vangeista toivoi, että niitä

olisi saanut olla huomattavasti enemmän. Muutama vanki mainitsi, että ei aina jaksakaan keskittyä tarpeeksi ja että joskus jäädään liian pitkäksi aikaa kiinni samaan aiheeseen.

Lisäksi haastatteluissa tuli ilmi, että vankien käsitykset päihteistä ja niiden käytöstä olivat iän myötä tulleet negatiivisemmiksi. Monet kertoivat olevansa väsyneitä jatkuvaan vankilakierteeseen, joka pääosin johtui päihteiden käytöstä.

8.2 Vankien näkemykset Kalterit taakse – ohjelmatyöstä

Ensimmäisenä teemana oli *ryhmäkuntoutuksessa saatava tuki*. Lisäksi kysyttiin voiko samalla kurssilla oleviin vankeihin luottaa. Lähes kaikki olivat sitä mieltä, että ryhmästä saa tukea, toiset enemmän, toiset vähemmän. Puolet vangeista olivat sitä mieltä, että keneenkään ei voi luottaa vankilassa ja toinen puoli taas oli sitä mieltä, että voi luottaa. Samaa kysyttiin Kalterit taakse – kurssin ohjaajista, eli saako heiltä tukea ja voiko heihin luottaa. Kaikki vangit olivat sitä mieltä, että ohjaajilta saa tukea ja että heihin voi luottaa. Lisäksi yksi haastateltavista mainitsi, että ohjaajat osaavat myös kunnioittaa sitä, että vangilla voi toisinaan olla huono päivä. Tämän jälkeen he antavat kyseisen henkilön olla sen päivän rauhassa kysymyksiltä ja hänellä on mahdollisuus seurata kurssia täysin itsenäisesti.

Kun kysyttiin, ovatko vangit saaneet kurssin aikana apua muiden kokemuksista, yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat sitä mieltä, että oli ollut hyödyksi kuulla muiden kokemuksia päihteisiin ja rikoksiin liittyvistä asioista. Monet kertoivat myös, että muiden kokemuksista oli saanut itselleen uusia ajatuksia ja toimintamalleja.

Seuraavaksi kartoitettiin Kalterit taakse – kurssin vaikutuksesta syntyneitä muutoksia eri elämänalueilla. Kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että ajatukset ja asenteet olivat muuttuneet ainakin jonkin verran. Eniten asenteet olivat muuttuneet päihteitä kohtaan, eli päihteisiin suhtauduttiin negatiivisemmin kuin aiemmin. Lisäksi mainittiin, että kurssin myötä oli syntynyt ajatus siitä, että muita ihmisiä kannattaa kuunnella. Aikaisempi asenne oli ollut, ettei tarvitse

kuunnella ketään. Kun kysyttiin tämän hetkisiä ongelmanratkaisutaitoja, joita kurssin aikana on mahdollisesti syntynyt, oli valtaosa vastaajista sitä mieltä, että ongelmanratkaisutaidot olivat kehittyneet. Merkittävin muutos oli heidän mukaansa tapahtunut mahdolliseen retkahtamiseen johtavissa tilanteissa, joista vangit kertoivat, että olivat oppineet ajattelemaan ensin, ennen kuin tekevät mitään sekä myös välttämään sellaisia tilanteita, joissa retkahdusriski on suuri. Tämä oli sellainen kysymys, johon vastatessaan vangit joutuivat mieleessään kuvittelemaan kyseisen tilanteen.

Valtaosa vastaajista oli sitä mieltä, että Kalterit taakse – kurssi oli lisännyt heidän motivaatiotaan raittiuteen. Valtaosa oli myös sitä mieltä, että kurssi ei ollut merkittävästi muuttanut heidän minäkäsitystään, osa vangeista kertoi minäkäsityksensä muuttuneen enemmän yksilöpäihdetyön myötä.

Yli puolet haastateltavista vangeista oli sitä mieltä, että yhteisöllisyyden tunne ja vertaistuki olivat tärkeitä asioita Kalterit taakse – kurssilla. Erityisesti vertaistuesta koettiin olevan runsaasti hyötyä. Lisäksi Kalterit taakse – kurssin alussa tehdyt säännöt olivat kaikkien mielestä hyvät, kaikki pitivät niitä hyvinä, koska he olivat tehneet ne yhdessä ja tämä myös lisäsi jonkin verran yhteisöllisyyden tunnetta.

Kaikki vangit olivat yksimielisiä siitä, että Kalterit taakse – kurssilla halutaan keskustella mieluummin tulevaisuudesta kuin menneisyydestä. Muutamat ilmaisivat halunsa keskustella menneisyydestä yksilöpäihdetyön ohjaajan ja vangin välisissä kahdenkeskisissä keskusteluissa.

Kalterit taakse – kurssilla annetut tehtävät olivat kaikkien vankien mielestä hyödyllisiä. Osan mielestä tehtävät olivat hyviä sen vuoksi, että kurssilla käytyä materiaalia tuli pohdittua myös kurssin ulkopuolella ja että niihin tuli syvennyttyä kunnolla, koska monet tehtävistä olivat melko haastavia ja niiden tekeminen vei aikaa. Muutama vanki koki, että tiettyihin tehtäviin juututtiin liian pitkäksi aikaa, kuten esimerkiksi retkahdusta koskeviin tehtäviin, kun taas ajatusvääristymiä koskevia tehtäviä pidettiin melko mukavina ja mielenkiintoisina.

”No mä oon oikeestaan sitä mieltä, et helvetin hyvä, et annetaan niitä tehtäviä, koska se pistää ukot miettimään sellissä niitä ajatuksia ja tehtäviä ja ko se niinko konkreettisesti pistää sut tekemään sitä kurssia, tiekkö. Kyl tän kurssin täytyy oikeesti myös ottaa sulta jotakin, koska se myös antaa niin paljon takasin.”

”Oli siel semmosii ihan ok-juttuikin, mut sanotaan näin et fifty-fifty oli et tykkäsin, ku oli just näit et huokas, et ei taas näit, mut siit mä en pääs yli, et liikaa mentii menneisyyteen. Moni siel sanoski, et kui taas joutuu kuivanarkkaamaan, niinko...”

Lopuksi kartoitettiin *Kalterit taakse – kurssin hyviä ja huonoja puolia*. Kaikki vangit olivat sitä mieltä, että kurssissa on hyviä puolia. Mielipiteet siitä, mitkä ovat hyviä puolia, jakaantuivat aika laajalti. Vertaistuki oli kuitenkin varmasti se keskeisin asia, joka haastatteluissa tuotiin esille hyvänä puolena. Vangit kertoivat, että kun he kuulevat muiden mielipiteitä, heille tulee halu olla asioiden suhteen enemmän tosissaan, kuin jos he olisivat yksin miettineet niitä. Muita hyviä puolia haastatteluiden mukaan olivat se, että kurssi oli hyvää aivojumppaa, päihteiden käytön negatiiviset puolet vahvistuivat, ohjaajat ovat työnsä osaavia ja se, että ongelmanratkaisutaidot ovat parantuneet. Valtaosa mainitsi kuitenkin myös kurssissa olevan huonoja puolia. Näissäkin kohden mielipiteet jakautuivat moneen suuntaan. Muutama vanki mainitsi, että kurssille on usein valittu yksi sellainen, joka on liikaa äänessä. Samalla kuitenkin mainittiin, että kurssin ohjaajat osaavat kyllä nopeasti puuttua näihin tilanteisiin. Kurssille osallistujien motivaation puute tai vääränlainen motivaatio mainittiin myös yhtenä häiritsevänä seikkana. Tällä tarkoitettiin lähinnä sitä, että joku vanki on hakenut kurssille esimerkiksi sen vuoksi, että hänen olisi helpompi sen jälkeen anoa siirtoa avovankilaan. Lisäksi huonona puolena mainittiin joidenkin kurssilaisten ylimielinen asenne kurssiin, joka ilmeni esimerkiksi siten, että kurssilta lähdettiin pois kesken päivän, joka puolestaan vaikeutti toisten keskittymistä. Muina huonoina puolina mainittiin menneisyydestä puhuminen, samoista asioista puhutaan liian pitkään ja se, että kurssilla ei pysty avautumaan vaikeista asioista samalla tavalla kuin yksilöpäihdetyön keskusteluissa.

”Miinuksina siin on se, et on semmosii, jotka tulee kurssil jonkun tietyn porkkanan saattelemana. Sit mua tieks ärsyttää semmonen et ku esimerkiks yks semmonen jätkä, ku lähti aina silt kurssilt kesken päivän pois, et ei hän jaksu olla ja muuta, niin mua ärsyttää semmonen niin, et mä rupeen tuntee semmosii vihantuntei, et se niinku vähän häiritsee niinku totani omaa keskittymist.”

Viimeisenä teemana oli *kuntoutuminen*. Haastatelluilta vangeilta kysyttiin, *miten ajatusten ja arvomaailman muuttuminen on vaikuttanut kuntoutumiseen*. Tässä vielä täsmennettiin sitä, että on mahdollisuus kertoa, jos ei koe ajatustensa ja arvomaailmansa muuttuneen siinä määrin, että se vaikuttaisi kuntoutumiseen. Kaikilla vangeilla oli selkeä näkemys siitä, että ajattelutavat olivat muuttuneet vankeustuomion aikana ja useimmat olivat sitä mieltä, että näiden muutosten taustalla olivat molemmat päihdekuntoutuksen muodot. Tässäkin kohdin vangit kertoivat ajatusmaailmansa muuttuneen päihteiden käytön suhteen negatiivisemmaksi, ajatukset ovat muuttuneet positiivisemmiksi, joka puolestaan on monen vangin mukaan lisännyt itseluottamusta ja näin ollen lisännyt vahvuuden ja varmuuden tunnetta. Yksi vangeista kertoi, että ajattelu oli pysynyt aika lailla samankaltaisena, mutta ajattelun välineitä oli tullut lisää, joka puolestaan sai hänet kokemaan, että hänellä on enemmän mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja elämässään kuin aiemmin. Arvomaailman muuttuminen sen sijaan jakoi mielipiteitä. Yli puolet vangeista oli sitä mieltä, että heidän arvomaailmassaan ei ollut tapahtunut mitään suurempia muutoksia. Yksi maininta tuli siitä, että arvomaailma on aina ollut kohdallaan sen suhteen, että perhe ja läheiset ovat aina olleet tärkeitä. Toinen maininta tuli siitä, että jos arvomaailma ja ajatusmallit eivät muutu, ei ole myöskään mitään motivaatiota kuntoutua.

Kaikki vangit olivat samaa mieltä siitä, että vankeusajan hyödyntäminen kuntoutumiseen ei onnistuisi ilman yksilöpäihdetyötä ja Kalterit taakse – kurssia. Lisäksi mainittiin, että vankilassa kuntoon saatu lääkitys on helpottanut kuntoutumista huomattavasti. Eräs vanki kertoi, että päihdekuntoutuksen lisäksi hänen kuntoutumistaan on edistänyt oma motivaatio päihteettömyyteen, joka oli alkanut jo ennen vankeustuomion suorittamista.

Kuntoutumisteeman päätteeksi kysyttiin, mitä vangit ajattelevat jatkumosta, eli siitä kun he vapautuvat ja palaavat takaisin siviiliin. Selvitettiin, miten he aikovat selvitä arjen rutiineista ja pysyä päihteettömänä. Kaikki vangit ilmoittivat halunsa päästä töihin heti vankeustuomion päätyttyä ja osa vangeista oli sitä mieltä, että töitä saa aina jos vain haluaa, että se on omasta persoonasta riippuva asia. Valtaosa vangeista uskoi siihen, että kun on koti minne mennä, perhe, lapset ja läheiset, niin nämä seikat kantavat pitkälle arjen rutiineissa ja päihteettömyydessä. Lisäksi muutama vanki kertoi päässeensä mukaan Tsemppiä vapauteen – projektiin, joka auttaa juuri vankilasta vapautuneita vankeja integroitumaan yhteiskuntaan. Muutama vanki kertoi myös aloittavansa koulutuksen heti vapauduttuaan. Muita arkea ja päihteettömyyttä tukevia seikkoja olivat yksittäisinä mainintoina A-klinikalla käynti ja uskoon tuleminen.

Lopuksi vangeilta kysyttiin, kummasta päihdekuntoutuksen muodosta he ovat kokeneet hyötynensä enemmän, yksilöpäihdetyöstä vai Kalterit taakse – kurssista. Mielipiteet menivät aika lailla tasan. Kuudesta haastateltavasta kaksi ilmoitti hyötynensä enemmän Kalterit taakse – kurssista, kaksi vankia taas ilmoitti hyötynensä enemmän yksilöpäihdetyöstä ja kaksi ilmoitti hyötynensä tasapuolisesti kummastakin.

Tutkimuksen aikana tehdyissä haastatteluissa painottui kuitenkin useaan otteeseen yksilöpäihdetyön merkitys. Tämä sen vuoksi, että valtaosa vangeista kertoi, miten tärkeää on päästä puhumaan aroista ja kipeistä asioista, eikä kukaan heistä ollut valmis keskustelemaan tämäntyyppisistä asioista Kalterit taakse – kurssilla.

Yhteneviä mielipiteitä. Kalterit taakse – kurssin vuosina 1997-1998 suorittaneilla ja saman kurssin vuonna 2010 suorittaneilla oli yhteneviä mielipiteitä. Näitä olivat se, että vangit kokivat ajattelutapojensa ja ongelmanratkaisutaitojensa kehittyneen sekä se, että vangit toivoivat, että kurssilaisten valintaan kiinnitettäisiin enemmän huomiota. He toivoivat, että kaikki kurssille valitut olisivat motivoituneita kurssin suorittamiseen.

Vanajan vankilassa vuosina 2005-2006 toteutettiin kognitiivisen viitekehyksen mukainen päihdekuntoutusohjelma. Päihdekuntoutusryhmien mukaan yksilötyön merkitys on huomattava. Siellä moni vangeista olisi valinnut ryhmäkuntoutuksen sijasta yksilötyön jos se olisi ollut mahdollista. Tämä johtui heidän mukaansa pitkälti siitä, että tiettyjä asioita ei haluttu kertoa kaikkien kuullen.

8.3 Turun vankilan henkilökunnan näkemykset vankilan päihdetyöstä

Ensimmäisenä teemana henkilökunnalle esitetyissä kysymyksissä oli *yksilötyön motivoiva vaikutus*. Päihdetyön erityisohjaajien mukaan yksilötyön motivoiva vaikutus on huomattava. Yksilötyö saattaa myös motivoida vankia käsittelemään rikospohjaisesti elämäänsä, ajatuksiaan sekä käyttäytymistään. Tätä ennen vangin on kuitenkin prosessoitava päihteiden käyttöönsä sekä päihteiden merkitystä itselleen. Ohjaajat olivat yhtä mieltä siitä, että puhuminen helpottaa vangin tilannetta, auttaa häntä jäsentämään asioitaan ja antaa toivoa muutoksen mahdollisuudesta. Heidän mukaansa yksilötyön avulla vangin usko ja luottamus toisiin ihmisiin saattaa palautua ja vangin on helpompi siirtyä myös ryhmämuotoiseen päihdekuntoutusohjelmaan sekä tukeutua myös muuhun ammattilaisten antamaan apuun. Lisäksi toinen ohjaajista mainitsi, että yksilötyö motivoi vankia enemmän kuin ryhmäkuntoutus. Tämä tulee esille siten, että vanki alkaa puhua enemmän ja hänen kiinnostuksensa yksilötyössä annettuja kirjallisia tehtäviä kohtaan kasvaa ja alkaa tuottaa tekstiä entistä enemmän.

Vankien yhteisöllisyys ja heidän toisilleen antama vertaistuki on ohjaajien mielestä tärkeä asia. He kokevat, että vankien asuminen samalla osastolla luo niin yhteisöllisyyttä kuin vertaistukea. Heidän mukaansa yhteisöllisyys ei synny pelkästään samalla päihdekuntoutus-kurssilla olemisesta. Vertaistuen riskinä nähdään ainoastaan se, että esiharkintavaiheessa oleva huonolla itsetunnolla varustettu vanki saattaa kokea ympärillä olevan vertaistuen liian tukahduttavana ja tämä saattaa vesittää hänen motivaationsa täysin. Lisäksi ohjaajat olivat sitä mieltä, että vankien olisi hyvä saada niin vertaistukea, kuin ammatillista tukea myös vankeustuomion päättymisen jälkeen.

Molemmat päihdetyön erityisohjaajat olivat samaa mieltä siitä, että *vangin menneisyys on käsiteltävä*, kriminogeeniset tekijät, totutut kaavat ja ajatusvääristymät on aina kaivettava ensin esiin, ennen kuin vangin kanssa voidaan käsitellä tulevaisuutta. Lisäksi olisi hyvä pohtia vangin kanssa, mitä olisi voinut tehdä toisin. Tulevaisuuden konkretia olisi hyvä pitää lähitulevaisuudessa, jotta vanki saisi paremmin kiinni mielikuvista. Päihde, rikos ja elämänkaari – tehtävä Kalterit taakse-kurssilla on koettu hyväksi, tehtävän avulla on helpompi nähdä, miten päihteiden käyttö liittyy rikoksiin.

Yksilötyössä ja Kalterit taakse – kurssilla annetut tehtävät ovat siinä mielessä hyviä, että kun niitä joutuu kirjoittamaan, niitä tulee myös mietittyä tarkemmin kuin esimerkiksi keskusteltaessa, jolloin vanki ei aina niin tarkkaan mieti sanomisiaan. Toisaalta kaikki tehtävät eivät sovi tämän päivän vankiaineekselle, vaan aiheuttavat pitkästymistä tai sitten asian ydin ei kunnolla avaudu heille. Vangeille olisi tärkeää avata tehtävissä esiintyviä käsitteitä. Lisäksi tehtävissä voisi olla esimerkkejä entisiltä vangeilta, jotka ovat selvinneet päihdeistä. Kalterit taakse – kurssin osio, jossa käsitellään arvoja, on koettu hyödylliseksi.

Siitä *kummasta päihdekuntoutuksen muodoista on enemmän hyötyä vangille* ohjaajat olivat yhtä mieltä. Kummallakin päihdekuntoutuksen muodolla on puolensa. Toinen ohjaajista oli sitä mieltä, että yksilötyö sopii paremmin naisvangeille ja Kalterit taakse – kurssi miesvangeille. Parasta hänen mielestään kuitenkin olisi molempien päihdekuntoutusmuotojen yhdistäminen siten, että yksilötyö aloitettaisiin jonkin verran ennen Kalterit taakse – kurssin alkua. Toinen ohjaajista oli sitä mieltä, että yksilötyö sopii aroille tai liian manipuloiville, rajattomille ja huomionhakuisille vangeille. Tällöin ohjaajan on mahdollista joko rohkaista vankia hiljalleen avautumaan tai toisaalta rajaamaan ja kyseenalaistamaan asioita tarpeen vaatiessa tiukastikin. Hänen mukaansa kuntoutuksen tulee ennen kaikkea olla vankilähtöistä. On persoonakohtaista, miten eri kuntoutusmuodoista hyötyy. Esimerkiksi sosiaalisesti tai muuten henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan estyneisyyttä tunteva vanki pystyy keskittymään yksilökeskusteluissa aiheeseen, eikä mene lukkoon, kun taas

toinen hyötyy ryhmän tuesta ja sen aikaansaamasta haastavuudesta pysyen aktiivisena.

Myös ohjaajilta kysyttiin, *mitkä ovat yksilötyön hyviä ja huonoja puolia*. Molemmat ohjaajat olivat yhtä mieltä siitä, että yksilötyön hyviä puolia ovat luottamuksen syntyminen ja se, että sen herättämiseen on aikaa. Lisäksi he olivat samaa mieltä siitä, että yksilötyössä on mahdollisuus tehdä räätelöidympiä kirjallisia tehtäviä ja tulevaisuuden suunnitelmia. Muiksi yksilötyön hyväksi puoliksi nousivat yksilöllisyys, se, että aiheille on enemmän aikaa, tunteista puhuminen on helpompaa, kipeätkin aiheet on helpompi ottaa esille, keskittyminen on intensiivistä, vanki joutuu ajattelemaan kaiken itse, sekä se, että vangin on kohdattava suhteensa ja asenteensa naiseen, mikäli ohjaajana on nainen. Tämä siksi, että valtaosa vangeista on miehiä. Yksilötyön huonoista puolista ohjaajat olivat yhtä mieltä sen suhteen, että yksilötyöstä puuttuu vertaistuki, eli ei toisin sanoen synny tunnetta, että ollaan samassa veneessä. Muita huonoja puolia heidän mukaansa ovat auttaja-autettava asetelman syntyminen, sekä vangin että ohjaajan kuormittuminen ryhmäpaineen puuttuessa sekä henkilökemioiden korostuminen.

Myös *kalterit taakse ohjelmityön hyviä ja huonoja puolia kartoitettiin*. Molemmat ohjaajat olivat sitä mieltä, että ryhmän antama voima on hyväksi ja monet aivot ajattelevat paremmin kuin kahdet aivot. Lisäksi ryhmä hoitaa haastamisen ja kyseenalaistamisen. Muita hyviä puolia heidän mukaansa ovat yhteisöllisyys, vertaistuki, ohjelman strukturoitu rakenne sekä miehet miesten kesken – asetelma, jossa nainen on mallintamassa maailmaa. Tämä kuten edellä mainittiin sen vuoksi, että valtaosa vangeista on miehiä ja Turun vankilan Kalterit taakse – kurssin vetäjät taas ovat naisia. Huonoina puolina esiin tuli useita seikkoja. Näitä ovat se, että hiljaisempi vanki hukkuu ryhmään ja henkilökuntaresurssit ovat kovilla, koska Kalterit taakse – kurssilla tarvitaan kahta ohjaajaa samanaikaisesti. Huonoina puolena voidaan nähdä myös se, että jos vanki ei ole samanaikaisesti mukana yksilötyössä, voi kurssin vaikutus jäädä jonkin verran pinnalliseksi. Lisäksi on huomattu, että kurssilaisten valinnat eivät aina onnistu ja ryhmädynamiikka häiritsee motivoituneempien eteenpäin

menemistä. Muina huonoina puolina mainittiin vielä se, että asioihin ja vankeihin ei ole välttämättä kovin paljoa aikaa paneutua, Kalterit taakse – käsikirja vaatisi päivittämistä kohderyhmää silmälläpitäen, ohjaajien aika menee kurssin vetämiseen ja se, että kursseilla on toisinaan niin kutsuttuja vapaamatkustajia.

Vankien jatko siviilissä sekä elämänhallinnan keinot raittiuden ylläpitämisessä olivat henkilökunnan haastattelun viimeinen teema. Ohjaajat pitivät tärkeänä sitä, että kaikilla vangeilla olisi asunto vapautuessaan, joko asunto hoitokodissa tai sitten tuki- tai vuokra-asunto. Vapautuvaa/vapautunutta vankia tulisi kuulla ja ottaa todesta sekä paneutua heidän vahvuuksiinsa toden teolla. Ensimmäisten hetkien, viikkojen ja kuukausien intensiivinen tuki olisi tärkeintä. Pitkäaikaiset jatkokuntoutusmahdollisuudet tulisi turvata taloudellisesti ja joustavasti. Lisäksi ohjaajat näkevät, että erilaisten verkostojen välinen yhteistyö olisi tärkeää ennen vangin vapautumista ja sen jälkeenkin. Näitä verkostoja ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimi. Näiden lisäksi tulisi luoda tukiverkosto yhteistyössä edellä mainittujen tahojen kanssa ja vertaistukeen kiinnittyminen tulisi suunnitella vangin kanssa ja todennettava se. Viimeisenä mainitaankin, että *Saattaen vaihdettava kaikilla elämänalueilla*. Ketään ei tule jättää tyhjän päälle missään vaiheessa.

Henkilökunnan haastatteluihin vastasivat päihdetyön erityisohjaajat Katja Hyrkkänen ja Leena Toivanen.

9 Pohdinta ja johtopäätökset

Mietittäessä tehtyä tutkimusta kokonaisuutena, on ensiarvoisen tärkeää huomioida, kuinka merkittävä osuus Turun vankilan päihdetyössä käytettävällä kognitiivis-behavioraalilla lähestymistavalla on ollut päihdekuntoutuksen vaikuttavuuteen. Vankien haastatteluissa korostuivat moneen kertaan tästä viitekehuksesta tehdyn päihdetyön tulokset. Vangit kertoivat melko laajalti siitä, miten heidän asenteensa ja ajattelutapansa ovat muuttuneet sekä siitä, että ajatteluun on tullut lisää työvälineitä. Yhtenä keskeisenä asiana he mainitsivat ongelmanratkaisutaitojensa kehittyneen lähinnä retkahtamistilanteita silmällä

pitäen. Toisaalla korostui yksilötyön supportiivinen ja motivoiva vaikutus niissä henkilökohtaisissa ja aroissa asioissa, joita ei ryhmäkuntoutuksessa haluta ottaa esille.

Yksilöpäihdetyö. Kun vankeja haastateltiin koskien yksilöpäihdetyötä oli helppoa huomata, että vangit löysivät yksilötyöstä kaikki asiat huomioiden melko lailla enemmän hyviä puolia kuin Kalterit taakse – kurssista. Tämä on mielenkiintoinen havainto siinä mielessä, että vangit kuitenkin haastattelun lopussa arvioivat, että molemmista päihdekuntoutusmuodoista on ollut hyötyä, vaikka neljä kuudesta vastanneesta sitten valitsikin toisen vaihtoehdon toista parempana. Yksilötyön hyvissä puolissa korostuivat kognitiivis-behavioraalisen lähestymistavan vaikutukset jonkin verran vähemmän kuin Kalterit taakse – kurssilla.

Yksilötyö sai runsaasti kiitosta päihdetyön ohjaajien hyvästä ammattitaidosta mukaan lukien heidän luotettavuutensa, kyvyn kannustaa ja motivoida, aidon kiinnostuksensa vankia kohtaan sekä sen, että apua ongelmiin oli saatavilla yksilötyön avulla. Lisäksi yksilötyön keskeisenä miinuksena mainittiin ainoastaan se, että sitä on saatavilla liian vähän.

Kalterit taakse – kurssi. Kuten edellä mainittiin, kognitiivis-behavioraalisen lähestymistavan vaikutukset korostuivat tässä päihdekuntoutusmuodossa enemmän. Tämä on tietenkin ilmeistä, ottaen huomioon, että koko kurssi on suunniteltu kyseistä viitekehystä noudattaen, kun taas yksilötyössä on tämän viitekehysten ohella laaja mahdollisuus käyttää myös muita lähestymistapoja ja työmenetelmiä. Vangit löysivät Kalterit taakse – kurssista huomattavasti enemmän huonoja puolia, kuin yksilötyöstä. Tämä ei kuitenkaan johdu päihdetyön ohjaajien huonosta ammattitaidosta, vaan Kalterit taakse – kurssin ohjaajat saivat kiitosta yhtä lailla kuin yksilötyön ohjaajat.

Yhteneviä näkemyksiä. Haastateltavat päihdetyön erityisohjaajat löysivät vankien tavoin enemmän hyviä puolia yksilötyöstä kuin Kalterit taakse – kurssista. Samoin kuin vangit, he löysivät enemmän huonoja puolia kyseisestä kurssista, kuin yksilötyöstä.

Lisäksi päihdetyön ohjaajat ja vangit olivat selvästi yhtä mieltä siitä, että vankien valinnat Kalterit taakse – kurssille eivät ole aina kovin onnistuneita. Vangit kertoivat myös, että kurssilla oli jonkin verran tehtäviä, jotka pitkästytivät vankeja ja että jotkin tehtävät olivat vaikeita käsittää. Saman havainnon olivat tehneet myös ohjaajat, jotka kaipasivat kurssin tehtävien päivittämistä enemmän tämän päivän vankiaineekselle sopivaksi.

Vangit valittivat siitä, että yksilötapaamisia päihdetyön ohjaajan kanssa on saatavilla liian vähän resurssipulasta johtuen ja ohjaajat toisaalla mainitsivat muun muassa, että Kalterit taakse – kurssi sitoo huomattavasti ohjaajien resursseja muuhun työhön nähden.

Ristiriitoja. Vangit antoivat melko runsaasti kritiikkiä Kalterit taakse – kurssin tehtävistä ja jonkin verran yksilötyön tehtävistä. Vaikka osa tehtävistä koettiin hyödyllisinä, menneisyyttä koskevat tehtävät olivat vangeissa eniten ärtymystä nostattavia. Ohjaajat sen sijaan pitivät menneisyyden käsittelyä hyödyllisenä sekä yksilötyössä, että Kalterit taakse – kurssilla. Ohjaajat kokivat arvoja käsittelevien tehtävien olleen hyödyllisiä, kun taas yli puolet vangeista ilmoittivat, että heidän arvonsa eivät näiden tehtävien myötä ole merkittävästi muuttuneet.

Ohjaajien mukaan erityisesti tiettyjä persoonallisuudenpiirteitä omaavat vangit hyötyvät yksilötyöstä, kun taas haastateltavista vangeista kaikki kertoivat hyötyneensä yksilötyöstä. Ohjaajat toivat esiin aran, manipuloivan, rajattoman ja huomionhakuksen persoonallisuustyyppin, jolle kaikille on yhteistä yksilötyöstä saatava etu. Voidaanko tämän perusteella olettaa, että vangeilla on runsaasti juuri näitä kyseisiä persoonallisuudenpiirteitä?

Kun vankien kanssa keskusteltiin siitä, miten he kokevat selviytyvänsä siviilissä vankeustuomionsa päätyttyä, olivat vangit melko lailla yksimielisiä siitä, että asunnon saannissa ei ole vaikeuksia, tukiverkosto on hyvä ja työpaikan saa jos vain itse sitä haluaa. Ohjaajat sen sijaan olivat huolissaan vapautuvien vankien asunnon saannista, tukiverkosta ja työllistymisestä. Toisin sanoen ne seikat,

joista vangit tuntuivat olevan vähiten huolissaan, huolestuttivat päihdetyön ohjaajia eniten.

Miksi kognitiivis-behavioraalisesta lähestymistavasta on ollut niin paljon hyötyä vangeille, vaikka sitä käytetään enemmän Kalterit taakse – kurssilla, joka on saanut enemmän kritiikkiä kuin yksilötyö? Miksi yksilötyö silti tuntuu olevan jonkin verran suosittu päihdekuntoutusmuoto?

Mitä voisi kehittää ja miten? Tutkimuksessa on selkeästi käynyt ilmi, että vangit ovat päihdetyön ohjaajiin melko tyytyväisiä ja osa mainitsi olevansa todella tyytyväisiä. Ohjaajilla on erilaisia ammatillisia taustoja ja koulutuksia, mutta tällä ei tunnu olevan suurempaa merkitystä. Heidän ammatilliset linjauksensa ovat mitä suuremmalla todennäköisyydellä erittäin yhtenevät, koska tyytyväisyys kaikkia ohjaajia kohtaan oli merkittävä. Näin ollen merkittävää kehittämistarvetta ei näytä syntyvän tältä taholta.

Kalterit taakse – kurssi on strukturoitu, eikä niin henkilökohtainen päihdekuntoutusmuoto kuin yksilötyö. Koska on huomattu, että yksilötyön vankikeskeinen työote miellyttää lähes kaikkia vankeja ainakin jossain määrin, voitaisiin pohtia, olisiko mahdollista tehdä alkuperäiseen kurssimateriaaliin joitakin muutoksia. Koska muutoksen tarvetta on havaittu myös kurssiin liittyvien tehtävien suhteen, voisi olla aiheellista selvittää, voitaisiinko tätä varten perustaa jokin työryhmä, joka kehittäisi ja päivittäisi kyseisiä asioita. Lisäksi voitaisiin selvittää, olisivatko kurssin alun perin kehittäneet tahot valmiita räätälöimään kurssia vastaamaan paremmin nykypäivän vankien tarpeisiin.

Koska rangaistusajan suunnitelma määrittää pitkälti sitä, kuinka paljon ja minkälaista päihdekuntoutusta vanki saa vankeustuomionsa aikana, tulisi rangaistusajan suunnitelmasta vastaavan arviointikeskuksen henkilöstön ja päihdetyön ohjaajien välistä yhteistyötä lisätä merkittävästi. Tällöin mahdollisesti välttyttäisiin vääränlaisilta vankivalinnoilta Kalterit taakse – kurssin suhteen ja voitaisiin mahdollisesti suunnitella enemmän yksilötapaamisia niille, jotka niitä kipeimmin tarvitsevat. Arviointikeskuksen henkilöstöllä on osaamista rangaistusajan optimaalisen käytön suhteen ja päihdetyön ohjaajat taas

tuntevat vankeja henkilökohtaisemmin ja tietävät, minkälaisia ominaisuuksia kullakin vangilla on ja millaisesta kuntoutuksesta hän hyötyisi parhaiten, Tällaisesta moniammatillisesta työotteesta hyötyisivät varmasti kaikki osapuolet.

Resurssipula on korostunut koko tutkimuksen aikana; ohjaajien aika ei riitä kunnolla työn suunnitteluun, toteuttamiseen ja tehdyn työn dokumentointiin. Aika ei riitä tarvittavissa määrin vankien tapaamisiin ja päihdekurssit vaativat samanaikaisesti kahden ohjaajan työpanoksen, jolloin kurssien vetäjillä on vaikeuksia ehtiä hoitamaan muut työtehtävänsä. Tämä on yksi vaikeimmista ongelmista, koska tämän takana on taloudellisten resurssien puute ja sen myötä vankilan virkojen jäädyttäminen, vaikka päihdetyötä tekevien ohjaajien puute on merkittävä. Tämän hetkinen tilanne kuormittaa päihdetyön ohjaajia kohtuuttomasti ja myös vangit kärsivät tilanteesta. Koska tilanne henkilöstöresurssien suhteen on melkoisen tulehtunut, olisi asioiden priorisoinnilla käyttöä. Uupuneet työntekijät sekä turhautuneet ja vihaiset vangit, eivät edesauta ennestään vaikeaa tilannetta. Kun työntekijät uupuvat, se alkaa jossakin vaiheessa näkyä sairauslomina, eikä vankien turhautuminen ja ärtyminen vankeustuomion aikana lisää heidän mahdollisuuksiaan kuntoutua ja integroitua yhteiskuntaan vankeusrangaistuksen päätyttyä. Joskus pienikin taloudellinen sijoitus inhimilliset näkökulmat huomioiden voi myöhemmin maksaa itsensä takaisin moninkertaisesti.

Menneisyyden käsittely niin yksilötyössä kuin Kalterit taakse – kurssilla tuntuu olevan vankeja kuormittava ja ahdistava ongelma. Tästä tulisi tietysti keskustella vankien itsensä kanssa ja motivoida heitä huomaamaan miten tärkeää se on. Siitä ei suinkaan ole epäilystä, etteikö näin olisi tehty, mutta voitaisiinko enemmän korostaa sitä, että menneisydessäkin on lähes kaikilla vangeilla tapahtunut edes joitain pieniä asioita, jotka ovat olleet mukavia ja joissa vanki on tehnyt edes joitain asioita oikein tai osoittanut jonkinlaista kykyä suoriutua tai jotakin, joka antaisi valoa tunnelin päähän. Tämä lienee päihdetyön tiimin tehtäviä. Joissakin tiimipalavereissa voisi keskustella, miten muut kollegat ovat kokeneet tilanteen. Myös arvoja koskevia tehtäviä voitaisiin

käsitellä päihdetyön tiimissä, koska ohjaajat näkevät tehtävien hyödyn ja vangit eivät.

Vankien persoonallisuuden piirteitä kartoitetaan varmasti jokaisella tapaamiskerralla. Olisiko siitä huolimatta tarpeellista huomioida, että jos vanki ilmaisee tarpeensa yksilötyölle, eikä hän päihdetyön ohjaajan mielestä edusta edellä mainittuja persoonallisuuden tyyppejä, selvittää, minkä syyn vuoksi kyseinen vanki niin kovasti kaipaa yksilökeskusteluja. Tämä voisi jatkoa ajatellen olla hedelmällistä.

Vankien jatkumo siviilissä on erikoinen dilemma. Yhtenä syynä voisi olla se, että kaikkien vankien näkemykset tämän hetken asunto- ja työmarkkinoista eivät ole reaaliaikaisia. Asunnon saamisen yleisin kompastuskivi on luottotietojen puuttuminen. On mahdollista, että etenkin pitkään vankiloissa istuneilla luottohäiriömerkintöjen aiheuttamat ongelmat ovat jo liian etäisiä asioita. Heillä ei ole enemmälti halua opiskelun aloittamiseen tai jos on, kyseessä on yleensä jokin muutaman kuukauden kestävä kurssi, jonka he mieltävät opiskeluksi. Tukiverkostot ovat toinen merkittävä ongelma. Lähes kaikki vangit myönsivät, että heillä on riittävä tukiverkosto, joka koostuu pääsääntöisesti perheestä, lapsista ja läheisistä. Viranomaisverkostojen tarjoama tuki ei aiheuta heissä olankohautusta suurempia tunnetiloja, muutamia harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta.

Tämä epärealististen näkemysten purkaminen jää jälleen päihdetyön ohjaajien tehtäväksi. Turun vankilassa tehdään erinomaista palveluohjaustyötä sekä ollaan yhteydessä niihin tahoihin jotka jatkavat työtä vankien kanssa heidän vapauduttuaan. Erilaiset kuntoutukset ja valmennukset ovat hyviä tilaisuuksia vapautuneille vangeille, mutta vain murto-osa pääsee niihin tai edes haluaa. Tämän tarkoituksena ei ole kertoa, että yksikään vangeista ei saa asuntoa, tukiverkkoa eikä työtä, vaan sitä, että niitä vankeja, jotka jäävät ilman näitä kaikkia, on kuitenkin huomattavan paljon. Myös häpeän ja tietynlaisen nöyryytyksen pelko saattaa estää joitakin vankeja kertomasta asian todellista laitaa. Tämä puolestaan tulisi selvittää vangin kanssa hyvissä ajoin ennen

vapautumista, mutta on luonnollisesti hyvin vaikeaa, jos vanki ei siitä itse halua kertoa.

Lopuksi vankien kanssa tulisi avoimesti keskustella niistä seikoista, jotka ärsyttävät heitä Kalterit taakse – kurssilla. Luottamuspuola toisia vankeja kohtaan ja väärällä asenteella kurssilla olevat tuntuvat olevan ongelmien ytimessä sekä käsitteiden avaaminen. Muuan muassa minäkäsityksen avaaminen oli joillekin vangeille hieman hankalaa. Lisäksi heitä voisi pyytää kertomaan, mitä he mahdollisesti haluaisivat lisätä kurssiin tai ottaa pois. Henkilökohtaisten asioiden käsittely on iso ongelma, sitä tarvitaan, mutta siihen ei suostuta ryhmässä. Olisikohan vangeilla itsellään ehdottaa siihen jotain keskitien mallia?

Tutkimuksen hyödynnettävyys. Tutkimusjoukko oli suhteellisen pieni, neljä miesvankia ja kaksi naisvankia, joten suuria yleistyksiä tästä ei voitane tehdä. Tutkimuksen aihe on kuitenkin suhteellisen tuore ja aihe ajankohtainen, joten voi siitä vankilalle olla jossakin määrin hyötyä. Lisäksi sosiaalialan opiskelijat voivat mahdollisesti saada tutkimuksesta jotakin tarvitsemaansa tietoa.

Tutkimuksen puolueettomuus. Tutkimuksen ulkopuolelle on pyritty jättämään kaikki tutkijan ennalta tietämät asiat. Puolueettomuutta tutkija ei silti pysty 100-prosenttisesti takaamaan, koska hänellä itsellään on vuosien työkokemus päihde- ja kriminaaliasiakkaiden parissa. Tutkijalla ei kuitenkaan ole minkäänlaista perustetta pyrkiä vaikuttamaan tutkimuksen tuloksiin omia näkemyksiään tukevalla tavalla.

Saatiinko vastauksia? Tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin saatiin melko kattavat vastaukset. Epäselvyyksiä ei ainakaan suurimmassa määrin jäänyt.

LÄHTEET

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Granfelt, R. 2007. ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa”. Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Haarakangas, K. 2008. Parantava puhe. Helsinki: Hakapaino.

Hakanen, A. 2008. Kognitiivisen psykoterapian luonne ja kehityshistoria; Teoksessa Holmberg, N., Karila, I., Kähkönen, S. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino. 14-38.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., 2001. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Holmberg, N. 2008. Addiktiot. Teoksessa Holmberg, N., Karila, I., Kähkönen, S. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino. 293-308.

Holmberg, N. Karila, I. 2008. Käsitteellistäminen ja keskeiset työtavat. Teoksessa Holmberg, N., Karila, I., Kähkönen, S. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino. 50-70.

Kallio, T. 1999. Kalterit taakse. Vankien päihdehuollon kehittämisprojektin loppuraportti. Helsinki: T.A. Sahalan Kirjapaino Oy.

Koski-Jännes, A. 2008. Motivoivan haastattelun periaatteet ja menetelmät. Teoksessa Koski-Jännes, A. Riittinen, L. Saarnio, P. (toim.) Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin. Jyväskylä: Gummerus. 41-64.

Kuusinen K-L. 2008. Terapeuttinen vuorovaikutus. Teoksessa Holmberg, N., Karila, I., Kähkönen, S. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino. 39-49.

Miller, W. R. & Rollnick, S. 2002. Motivational interviewing. Preparing people for change: Second edition. New York: The Guilford Press.

Mutalahti, T. 1999. Mikä oli VP-projekti? Teoksessa Kallio, T. Kalterit taakse. Vankien päihdehuollon kehittämisprojektin loppuraportti. Helsinki: T.A. Sahalan Kirjapaino Oy. 6-7.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita

Nordling, E. & Toivio, T. 2011. Mielen terveyden psykologia. Helsinki: Edita

Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Suomela, M. 2002. Kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa Salminen M & Toivonen Kl. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma OY, 221-238.

Sähköiset lähteet

Yleisradio. 2009. Päihteet ja rikokset. Viitattu 15.3.2011
<http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2009/10/paihteet>

Aaron Beck. Cognitive behavior theory. Viitattu 7.2.2011. <http://www.buzzle.com/articles/aaron-beck-cognitive-behavior-theory.html>

Cognitive behavioral therapies. Viitattu 7.2.2011. <http://www.buzzle.com/articles/cognitive-behavioral-therapies.html>

Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 6.6.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/12205.htm>

Holmberg, N. & Kaven, S. 2010. Tervetuloa Kalterit taakse® - kurssille! Viitattu 5.9. 2010.
<http://www.sosiaalisairaala.fi>

Laatusanasto. Viitattu 15.4. 2011. <http://laatusanasto.blogspot.com/2005/10/vaikuttavuus.html>

Hyttinen N. K. 2008. Viitattu 15.4. 2011.
<http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:OwtNMHNQUYsJ:www.koyhyyskirjoitukset.org/alu-stuksia/hyttinen.pdf+vaikuttavuus&hl=fi&gl=fi&pid=bl>

Painamattomat lähteet

Järvinen, S., Kuivajärvi, K., Suomela, M., 2001. Vankiloiden toimintaohjelmien hyväksymismenettely.

Kuusela, M. 2009. Psykososiaalinen päihdekuntoutus.

Turun vankilan päihdetyön tiimi. 2008. Päihdetyön arvoista Turun vankilassa.

Liitteet

Tutkimuslupa-anomus, Liite 1

Rikosseuraamuslaitoksen päätös, Liite 2

Haastattelukysymykset vangeille, Liite 3

Haastattelukysymykset henkilökunnalle, Liite 4

Hei!

Olen aloittamassa työharjoittelun Turun vankilassa 6.4.2010 ja tarkoituksenani on tehdä myös opinnäytetyö vankilaan. Aiheena on Turun vankilassa tehtävän päihdeohjelmityön ja yksilöpäihdetyön vertailu / mielipidekartoitus. Tarkoituksena on haastatella vankilan henkilökuntaa ja vankeja. Olen sopinut työharjoittelun aloittamisesta ja opinnäytetyön aiheesta apulaisjohtaja Inga Grönlundin kanssa. Opinnäytetyön aihe on vankilan tilaama.

Ystävällisin terveisin Tintti Heino



Päätös

3.5.2010

25/332/2010

Tintti Heino



Hakemuksenne 31.3.2010

Tutkimuslupahakemus

Olet hakenut Rikosseuraamuslaitokselta lupaa Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana on lehtori Markku Heino.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on tehdä Turun vankilan päihdeohjelmatyön ja yksilöpäihdetyönä tehtävän päihdetyön mielipidekartoitus.

Tutkimuksen kohderyhmä

Turun vankilan päihdetyön erityisohjaajat ja vangit.

Tutkimuksen toteutus

Teemahaastattelut. Tutkimukseen haastatellaan 7-8 vankia ja 3-4 erityisohjaajaa. Tutkimus suoritetaan Turun vankilassa.

Lupahakemus

Haette lupaa haastatteluihin.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille luvan hakemuksenne mukaisesti. Opinnäytteen yhteyshenkilöinä toimivat apulaisjohtaja Inga Grönlund sekä erityisohjaajat Leena Toivanen ja Raija Sinkko Turun vankilasta. Käytännön järjestelyt tutkimuksen toteuttamiseksi sovitaan heidän välityksellään.

Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää haastatteluihin yksilöity suostumus. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilaosastojen muulle toiminnalle.

Opinnäytteen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Turun vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulu-

H:\TEKSTEJÄ\Tutkimus\tutkimusluvut 10 PB\Tutkimuslupa Heino.doc

Käyntiosoite
Albertinkatu 25
00180 HELSINKI

Postiosoite
PL 319
00181 HELSINKI

Puhelin
010 36 88500

Telekopio
010 36 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

tuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VAN-TAA). Hankkeesta tulee myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pitää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.


Kirsti Kuivajärvi
kehitysjohtaja


Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Sauli Hautakangas
Turun vankilan johtaja Jukka Lallukka
Turun vankilan apulaisjohtaja Inga Grönlund
Turun vankilan erityisohjaaja Leena Toivanen
Turun vankilan erityisohjaaja Raija Sinkko

Vankilan päihdetyön haastattelukysymykset vangeille

YKSILÖPÄIHDETYÖ

- oletko tullut kuulluksi ja ymmärretyksi haluamallasi tavalla
- onko työntekijän kiinnostus sinua kohtaan mielestäsi aitoa
- saatko apua keskeisimpiin ongelmiin keskustelujen avulla
- miten minäkäsityksesi muuttunut keskustelujen myötä
- miten käsityksesi muista ihmisistä ja ympäristöstä on muuttunut keskustelujen myötä
- millä tavalla olet oppinut vaikuttamaan omaan käyttäytymiseesi niissä tilanteissa jotka johtavat päihteiden käyttöön
- ymmärrätkö nykyään paremmin päihteidenkäyttösi seurauksia ja perustelee minkä vuoksi
- miten yksilötyö lisännyt motivaatiotasi raittiuteen
- minkälaisia muutoksia olet huomannut itsessäsi
- kummasta keskusteleet yksilötyössä mieluummin menneisyydestä vai tulevaisuudesta
- millaisina olet kokenut ohjaajasi antamat tehtävät

KALTERIT TAAKSE

- Millaisena koet ryhmän antaman tuen ja pystytkö luottamaan ryhmään?
- Millaisena koet ohjaajien antaman tuen ja pystytkö luottamaan heihin?
- Millaisina koet ryhmän säännöt?
- Miten muiden kokemukset auttavat sinua omissa ongelmissasi?
- Saatko ryhmässä/yhteisössä työskentelystä jotain uusia ajatuksia jotka auttavat sinua eteenpäin omissa ongelmissasi?
- Miten asenteesi ja ajatuksesi ovat muuttuneet ryhmässä?
- Miten kuvailisit tämänhetkisiä ongelmanratkaisutaitojasi esimerkiksi retkahduksen suhteen?
- Millainen motivaatiosi raittiuteen on nyt verrattuna siihen hetkeen jolloin aloitit ryhmässä?
- Mitä ajattelet yhteisöllisyydestä ja toisten antamasta vertaistuesta?
- Miten minäkuvasi on muuttunut ryhmän vaikutuksesta?
- Kummasta keskustelet ryhmässä/yhteisössä mieluummin menneisyydestä vai tulevaisuudesta?
- Mitä mieltä olet ryhmässä/yhteisössä annetuista tehtävistä?

YKSILÖPÄIHDETYÖSTÄ JA KALTERIT TAAKSE –KURSSILTA SAATUJA KOKEMUKSIA

- Kummasta päihdekuntoutuksen muodosta on ollut sinulle enemmän hyötyä?
- Perustele miksi on ollut hyötyä tai kerro jokin esimerkki.

LIITE 3

- Kerro yksilötyön plussat ja miinukset.

- Kerro ryhmä/yhteisötyön plussat ja miinukset.

KUNTOUTUMINEN

- Miten ajatusten ja arvomaailman muuttuminen ovat vaikuttaneet kuntoutumiseesi?
- Miten ajattelet selviytyväsi arjen rutiineista ja mistä saat voimaa siihen?
- Millä tavalla olet pystynyt hyödyntämään vankeusaikaasi kuntoutumiseesi?
- Mitä ajattelet jatkumosta siviilissä?
- Mitkä ovat niitä keinoja joita aiot käyttää pysyäksesi raittiina?

Vankilan henkilökunnan päihdetyön haastattelukysymykset

- Miten yksilötyö on mielestäsi motivoinut vankeja ja miten se ilmenee?
- Mitä ajattelet vankien yhteisöllisyydestä ja heidän toisilleen antamasta vertaistuesta?
- Kummasta keskusteleet yksilötyössä/ohjelmatyössä mieluummin vankien kanssa menneisyydestä vai tulevaisuudesta?
- Mitä mieltä olet yksilötyössä/ohjelmatyössä vangeille annetuista kirjallisista tehtävistä?
- Kummasta päihdekuntoutuksen muodosta yksilötyöstä vai Kalterit taakse-ohjelmatyöstä on mielestäsi enemmän hyötyä vangeille?
- Perustele mielipiteesi ja kerro jokin esimerkki.
- Kerro yksilötyön plussat ja miinukset.
- Kerro Kalterit taakse-ohjelmatyön plussat ja miinukset.
- Mitä ajattelet vankien jatkosta siviilissä, mitkä keinot olisivat avuksi elämänhallinnassa ja raittiuden ylläpitämisessä?